

בשו"ת אגר"מ (או"ח ח"ה סי' ל"ג) שיסוד הלימוד הוא רש"י ותוס' (ולמוד שאר הראשונים הוא רק כדי להבין על ידם דברי רש"י ותוס'), כמו כן צריכין ללמוד את הרא"ש והנמוקי יוסף, וגם לעיין ברמב"ם ובמפרשיו.

עצה יעוצה שבהתחלת לימוד מסכתא או הילכתא יכנס לבית מסחר ספרים לברר כל המפרשים שיש על מסכתא או שמעתתא זו שרוצה ללמוד ומתוך המפרשים יברר לעצמו איזה ספרים שמתאימים לפי דרך לימודו.

* * *

סימן ג'

לימוד הלכה - שולחן ערוך

אוצר החכמה
36395

איתא במס' מגילה (דף כח:; ובסוף מס' נדה) תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (שנא' הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות), [ואף שפרש"י דהלכות היינו משניות וברייתות והלמ"מ, מסתבר דבזה"ל לימוד שו"ע הוא בכלל זה, וכ"כ בהקדמה לשו"ע הרב], ואין כוונת הענין בדרך סגולה (שסגולת לימוד הלכה לזכות לחיי עוה"ב), אלא שהוא "אמצעי" להגיע על ידו לעוה"ב, דבלא לימוד הלכה בודאי שיכשל ויעבור על איסורי תורה (דלא עם הארץ חסיד) וסופו לירש גיהנם ח"ו, אבל ע"י לימוד ההלכה על מנת לשמור ולעשות עי"כ הוא מובטח שיזכה לעוה"ב.

עוד אמרו (במס' ברכות דף ח., מיום שחרב בית המקדש) אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, עוד איתא שם אזהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב וגו' דרשו חז"ל שאזהב ה' את שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות,

ובמדרש רבה (שה"ש א') דכל מי שמעמיק בהלכה מת בנשיקה, ובזוה"ק דמאן דאשתדל באורייתא לאשלמא דינא על בוריה כאילו קיים אורייתא כולה.

עוד יוצא ממה דאמרו במס' קידושין (דף מ:; בדיון הגמ' מה עדיף קיום מעשה המצוות או לימוד התורה) דגרול התלמוד שמביא לידי מעשה, דחשיבות וגדלות התורה הוא מפני שמביאה לידי מעשה, וממילא מובן דהיינו לימוד הלכה שהוא המביאה לידי מעשה [ומבואר בשו"ע הרב (הל' ת"ת פ"ד ה"ג) דמה דאמרו חז"ל דת"ת שקול כנגד "כל המצוות" כולן היינו רק ת"ת המביאה לידי מעשה, משא"כ לימוד סדר קדשים וטהרות בזה"ז אינו שקול כנגד כל המצוות כולן, אבל מ"מ היא ג"כ גדולה משאר המצוות], וכן מוכרח ממס' סוטה (דף ז:; דחשיבות הלימוד הוא לזכות לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא (וכ"ה עוד שם בדף כא., עיי"ש ברש"י ד"ה דסלקא ליה), וכבר אמרו לא המדרש עיקר אלא המעשה (מס' אבות פ"א מ"ז) [והנה בזמנינו היות שכבר נתקבל בכל תפוצות ישראל לפסוק הלכה למעשה רק מן השו"ע ונושאי כליו, ממילא המכיוון בלימוד הלכה היינו לימוד שו"ע עם נושאי כליו], וכן בסידור היעב"ץ (מוסה"ש ביהמ"ד אות ו') דצריך ללמוד תחלה ידיעת קיום המצוות כראוי דזה כל פרי ת"ת שידע האדם לשמור לעשות ולקיים וכו'.

עיקר חשיבות של הגמרא הוא מפני שהוא ליבון הלכתא של המשניות הסותרות והסתומות, וע' רש"י ברכות (דף יא: ד"ה אף) דגמרא היינו סברת טעמי המשנה ותירוצי משניות הסותרות זו את זו וחסורי מחסרא, והוא עיקר התורה שממנו "הוראה יוצאה", וברש"י (עה"ת פ' ויגש) עה"פ ואת יהודה שלח לפיו אל יוסף להורות לפני גשנה וגו' משם מדרש אנדה שהוא לתקו לו בית "תלמוד"

שמשם תצא "הוראה", ובמדרש שיר השירים (א-יט) דד"ת נמשלו למים מה מים כשאין אדם יודע לשוט בהן סוף שהוא מתבלע (נטבע), כך ד"ת אם אין אדם יודע לשוט בהן ולהורות בהן סוף שהוא מתבלע.

ובאמת שחייב (ראשון) רמ"א על האדם ללמוד דינים הנהוגים למעשה (מלבד מצות ת"ת) דהלא מבואר בסמ"ג ונפסק להלכה ברמ"א (יו"ד סי' רמ"ו ס"ו) דאף נשים שפטורים לגמרי ממצות ת"ת חייבות ללמוד הדינים השייכים לה, [ובאו"ח סי' מ"ז י"א שזה הטעם שנשים מברכות ברכה"ת משום שמחוייבות ללמוד דינים השייכים לה] כל שכן אנשים שחייבים בת"ת, וברש"י (ר"פ בחקותי) ממדרש חז"ל עה"פ ואם לא תשמעו לי ולא תעשו וגו' שאם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה וכו' משלא תלמדו לא תעשו, ולא עם הארץ חסיד, ובס' ראשון לציון (לבעל אוהחה"ק, יו"ד רס"י רמ"ו) שכ' ג"כ עפ"י סמ"ג הנ"ל דחייב והגית בו יומם ולילה הוא רק אחר שכבר ידע כל דיני היהדות שהאדם צריך לדעת שלא יכשל בהן (כגון הלכות ברכות, תפלה, ברכות הנהנין, נדה, דיני איסור והיתר וכדומה שצריך לדעת באותה השעה), ורק אז נשאר לו מ"ע דוהגית בו וגו', וכ"ה בס' כף החיים (פלאגי, סי' כ' אות ט"ו).

ובשיתבונן האדם (וכל בן ישיבה) דכשיגדל לאיש יודמן בביתו יום יום ומדי שבת בשבתו שאלות שונות באו"ח ויו"ד (הלכות ברכות, שבת יו"ט וחזה"מ, הל' פסח סוכות חנוכה, ימי המצרים, הל' בשר בחלב ותערובות או"ה, והל' נדה, יחוד, פרעון חוב ולפועלים וכו') ויהא מוטל עליו לפתור אותם (או להורות לאשתו ולבני ביתו כשישאלוהו) כדת מה לעשות, ואם יצא למסחר יודמן לפניו בעת מסחרו שאלות שונות בהל' רבית, גזל, אונאה, מו"מ וכו', ואם לא ילמוד בבחרותו להיות בקי בהלכה לא ידע מה שאלה ומה הפסק ואיפה לחפש הפסק (והחילוקים שיש לחלק בה לפי

שינוי כלשהוא בהמציאות) ועל מה לשאול ממורה הוראה, ואם מחמת בושה (מאשתו או בניו) יפסוק ויורה להם שלא כדת בודאי שהוא בכלל מה שאמרו חז"ל שתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שומע רשע וגם רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה (שו"ע יו"ד סי' רמ"ב סי"ג) דמה נפק"מ אם מורה לאחרים או מורה לעצמו בביתו.

אוצר החכמה
36395

יוצא מרש"י (קידושין דף לג סוע"ב ד"ה תורה) דהעוסקים בדבר הלכה נקראין תורה עצמה.

איתא בס' חסידים (סי' תרמ"ח) שטוב יותר מלא כף נחת דהיינו פסקי הלכות למעשה ממלוא חפנים עמל דהיינו ממה שיהא יודע להקשות ולתרץ ולהפוך בש"ס, ועעו"ש (סי' תשמ"ד) עה"פ במצוותיו חפץ מאוד וגו' כי אם בתורת ה' חפצו, דלימוד פסקי הלכות למעשה לקיום מצוות על זה נאמר "חפץ מאוד" ועל סתם לימוד "חפצו" סתמא, עוד איתא בספר חסידים (סי' תתרי"א) שלא יתכן לאותם שלא למדו מסכתות הצריכים להם להורות בכל יום כמו שחיטת חולין ושבת וברכות שילמדו להם מסכתות שנוהגין לימות המשיח.

במס' ב"מ (דף קיד:) משמיה דרבה ב"א בארבעה לא מצינא, בשית מצינא (בתמי'), פירש"י דארבעה היינו סדר מועד נשים נזיקין שהן נוגעין למעשה בזה"ז וכן נמי סדר קדשים משום שכל העוסק בהלכות עבודה מעה"כ כאילו הקריב עולה עיי"ש, יוצא משם שיש להקדים לימוד ד' סדרים הנ"ל מלימוד סדר זרעים וטהרות, וע' בס' או"ז הגדול (באלפא ביתא אות כ"ד) שדרש נוטריקין של א"ב ג"ד, א'-ב' תלמוד ב' התורות תורה שבכתב ושבעל פה, ג'-ד' מקודם תלמוד ג' ספרים תורה נביאים וכתובים וד' סדרים וכו', ובס' ראש הגבעה (תלמיד הגר"א) מתרעם הרבה על המייגעים עצמם במשניות

שהם הלכתא למשיחא (סדר זרעים וטהרות) [וקורא אותם שוטים] שעיקר הלימוד הוא על מנת לעשות (ושמה"ט לא עשה הרי"ף חבורו רק על ג' הסדרים הנהוגים), וילמוד קודם מס' ברכות ואח"כ סדר מועד ואח"כ סדר נזיקין ואח"כ המסכתות הנהוגות בזה"ז שבסדר נשים, ואח"כ סדר קדשים (לעסוק בתורת עולה), ואחר שיהא בקי בהן לדינא הלכה למעשה ילמוד סדר זרעים וטהרות, וע' בהקדמת המהרש"ל לס' ים של שלמה (עמ"ס חולין) שמביא מקדמון א' שרבינו ורב אשי לא כתבו התלמוד אלא על ד' סדרים כדי שיוכלו להספיק וללמוד הד' הסדרים [ולמעלה הבאנו מגמ' מס' שבת (דף קלה). שתמהו טעמא דבית שמאי אתא לאשמעינן, הרי דמאחר דלא קיי"ל להלכה כב"ש אין כדאי להתעמק בטעמם (וע' תוס' סוכה דף ט. ד"ה ואם, ובמס' יבמות דף כח. ד"ה רבי)], וע' מה שכתבנו בשו"ת ויברך דוד (ח"ב סי' קע"ד) דמ"מ לאחר שלמד דברים הנוגעים להלכה יש לו ללמוד גם דברים שאינן נוגעים מטעם דבא זה ולימד על זה (וע' מה שהבאנו למעלה מס' החיים).

בתוכחת רבינו הטור לבניו (נדפס בקובץ מוריה גליון רס"ב) והוי זהיר להאריך ולהעמיק ולחפש אחר כל הספרים בדרך פסק ההלכה בדבר הצריך לעולם [ולא תאריך ולא תעמיק בדברי קושיות שלא לצורך וכו'].

כ' בשו"ת הריב"ש (סי' רע"א) שכל יקר תפארת ת"ת אינו אלא שמביא לידי מעשה.

פסק הרמ"א יו"ד (סי' רמ"ב ס"ל) משם המהרי"ק (שורש קס"ט) דבזה"ז לא מיקרי רבו רק מי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר (לא מי שלמדו פלפול וחילוקים שנוהגין בזה"ז).

כבר הבאנו למעלה בשם הדרישה (יו"ד סי' רמ"ו) שצריך לעסוק בדברי הפוסקים ואינו יוצא בלימוד גמ' ותוס' לחוד (ומתרעם על הבעה"ב שעוסקים רק בלימוד גפ"ת), הו"ד להלכה בטו"ז (שם סק"ב) ובש"ך (שם סק"ה), וכ"כ בס' נוהג כצאן יוסף (ע' צ"ח), ועיי"ש דבספרי הפוסקים אחרון אחרון חביב ששם הפשט ערוך ובניקל יותר לירד לעומקה של הלכה [ובס' מעגל טוב להחיד"א (ע' 63) שהיה מוכיח לת"ח שבמדינת תונס שאינם לומדים בית יוסף ופוסקים אלא כל ימיהם הם עוסקים בש"ס ומהרש"א], ובס' ילקוט הגרשוני עמ"ס חגיגה דף ה:) מביא ששמע לפרש דברי הגמ' שם ג' הקב"ה בוכה עליהן וא' מהן מי שאינו יכול לעסוק בתורה ועוסק (שהוקשה המהרש"א למה בוכה אדרבה הוא שמחה, וביאר) דקאי על בני"א שמוחם חלוש ואעפ"כ טורחים ומייגעים עצמם ללמוד על דרך הפלפול ומבלים זמנם להבל ורחק, ויותר טוב היה להם אם ילמדו דף גמ' וסימן טור וב"י למען לידע דיני התורה בפשוטן (וזש"א שאינו יכול "לעסוק" בתורה "ועוסק", דעסק מכונה על פלפול התורה בטו"ז סי' מ"ז).

מרן הב"י כותב בהקדמתו לשולחן ערוך שסידר את ד' חלקי השו"ע לשלשים חלקים כדי ללמוד בו בכל יום (חלק א'), ונמצא שבכל חודש הוא חוזר על כל הד' חלקי השו"ע כדי שיהא תלמודו בידו ואל יגמגם בו, ואמור לחכמה אחותי את (וצ"ע למה למעשה לא חילקוהו אף לא בדפוס ראשון).

בצוואת הג"ר שעפ"טיל ז"ל בן השלה"ק (בעל ווי העמודים) כ' לחזור תמיד על השו"ע שיהא רגיל בו כמזמור אשרי יושבי וגו' (ואח"כ יעיין בגוף הפוסק), וכ"ה בספר זכירה (דף ס'), והוסיף עוד שעי"ז שהדינים ערוכים על שפתיו הוא מגדיל שמו אצל עמודי עולם).

כ' במ' אור צדיקים (כב-לב) שירגיל עצמו בכל יום לעיין הלכה אחת בעיון, כי הוא שער לכנוס בו.

בצוואת בעל כנפי יונה, ומעיל צדקה ז"ל כ' שאשרי מי שחוזר בכל שנה על כל ד' חלקי שו"ע טור וב"י, ועכ"פ יראה לחזור תמיד על הל' שבת וברכות סדר התפלה והל' יו"ט והל' פסח ומועדים, ומתוך שו"ע יו"ד הל' גדה ונדרים ורבית וכיבוד אב ואם ומצות קימה והידור ומצות מזוזה והל' מעשר.

בעל מחבר ספר תוספות שבת כותב בהקדמתו שמנהגו לחזור בכל שנה ושנה ד' חלקי השו"ע בתדירה, בעיון רב שלא בהעברה.

כ' בשו"ת חוות יאיר (סי' קכ"ד) דלימוד המביא לידי מעשה (כגון שו"ע או"ח) מעלתה יתירה כפול ומכופל מלימוד אחר (כמשאחז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה), וללמוד דברים שמצד המעשה מעט תכליתם ולעומ"ז למעט בלימוד המוטל עלינו למעשה הוא חטאת הקהל, (אלא שאין להניח שאר הלימודים לגמרי) עיי"ש.

בקב הישר (פנ"ג) איתא שצריך ללמוד הלכות בכל יום ולדייק בהן היטב להסיר כל הקושיות (ובזה הוא מסיר מן השכינה כל הקליפות ומקשט אותה בקישוטין כי אותיות הלכה הן אותיות הכלה).

מובא משם הבעש"ט זי"ע שהיצה"ר אינו מפתה את האדם שלא ילמוד (שהרי אז לא יהיה למדן, ולא יהיה חשוב בעיני הבריות), רק מפתהו שיעסוק תמיד בגמ' ומפרשיו, ולא ילמוד שו"ע לידע הדין על בריו, ושלא ילמוד מוסר, והרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע כ' לפרש הפסוק דברי פיו און ומרמה, חדל להשכיל להיטיב (תהלים לו-ד) שקאי על הלומד לפלפולא ולא להלכה, וזש"א חדל (פי' מנעו עצמן) להשכיל (ללמוד) להיטיב (כדי לידע להתנהג בדרך הטוב והישר ולהטיב מעשיהם),

גם ראיתי לפרש מאחז"ל (ברכות דף ה.) אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו וכו', פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, ומקשים הלא ביטול תורה הוא העבירה היותר גדולה, וי"ל שבאמת למד אלא שלמד לפלפולא ולא להלכה וזה נחשב לביטול תורה, עוד מפרשים שיתלה בביטול תורה שלא למד ההלכות על כן כשפשפש לא מצא שעבר עבירה שאינו יודע האסור והמותר.

בקונטרס סוד יכין ובוועז מבעל מאיר נתיבים ז"ל (פ"ח) ללמוד בכל יום דף א' משו"ע עם פי' באר היטב, באופן לסיימו ערך ח"י חדשים.

בס' המדות (להגה"ק ר"ג מברסלב זצ"ל, ערך לימוד ב-ג) דלימוד שולחן ערוך מביא לידי יראה, עו"ש דלימוד הפוסקים מבטלין הרהורי ע"ז.

בהקדמת הגר"ח מוולאזין ז"ל לביאור הגר"א (לשו"ע או"ח) כ' דכל פרי לימוד הש"ס הוא להוציא ממנו הלכה למעשה.

בס' יסוד ושורש העבודה (שער ששי פ"ג) מביא שרבים מבני תורה מסיימין כל ד' חלקי השו"ע בכל שנה ושנה, ועיי"ש שבתחלת לימודו ילמוד ש"ס על הסדר ואחר כל מסכת ילמוד עליו השו"ע עד שברבות הימים לא יצטרך עוד לחזור על הש"ס רק הד' חלקי שו"ע.

כ' הגה"ק ר' ישראל סלאנטער זצ"ל בס' קדוש ישראל (ע' כ') שהעיקר בימינו לכל לומד תורה ללמוד להגיע למטרת הוראה, אולם יש להבדיל בין דין לדין, כי אותו דין המצוי לבא למעשה צריך ללמוד ביותר עמקות, משא"כ אותו שאין מצוי אי"צ להעמיק בו כל כך, ומ"מ צריך ללמוד ולדעת הכל, ולהיות בקי בכל חלקי השו"ע או"ח ויו"ד וחז"מ ואה"ע [והגאון ר' חיים עוזר ז"ל באגרותיו לאחר

שעורר להתחזק בלימוד הפוסקים מביא מהגה"צ ר' ישראל סלאנטער ז"ל כי "כל קבלן עליו להשתדל שיהיה ערבון (משכנתא) מצוי אצלו - והערבון הוא הידיעה בהלכה".

בהקדמת בעל חיי אדם (הקדמה שניה) שעיקר מצות לימוד התורה הוא לידע מצותיה בכל פרטיה, לא הפלפול (ואף שהקב"ה שמח בפלפול אבל אין זה רק כאב המשתעשע ושמח כשבנו מדבר איזה דבר חכמה, אבל אין זה תכלית אהבתו לבנו, רק כשרואה שבנו הולך בדרך הישר ומקיים כל מצות אביו), וחוב על אדם מקודם לידע דיני תורה על פשוטן והם הלכות פסוקות (וזה היה עיקר לימוד התנאים ואמוראים, רק באיזה זמן מן הזמנים קבעו לפלפל ולדקדק בשמועות).

בשיחות הר"ן (מברסלב, אות כ"ט) מובא שהזהיר מאוד מאוד על לימוד הפוסקים ביותר משאר כל לימודים, וצריך ללמוד בשו"ע בכל יום ויום כל ימי חייו, וראוי ללמוד כל ד' חלקי השו"ע בסדר מראשם עד סופם, וכשיגמור ויסיים הד' חלקי שו"ע יחזור ויתחיל ללמוד בסדר וכו' שכל איש ישראל מחוייב ללמוד בכל יום ויום פוסקים חק ולא יעבור (ואף אם הוא אנוס ואין לו פנאי ללמוד עכ"פ איזה סעיף בשו"ע).

בס' תולדות אליהו מביא מהגאון בעל יד אליהו ז"ל שתמה איך אפשר לאיש יהודי שלא יהי' בקי לכל הפחות בארבעה הטורים, לדעת את המעשה אשר עליו לעשות, ואיך ישלח אדם ידו במסחר בטרם שארבעה חלקי השו"ע שגורים על פיו.

בס' מראה אש (ע' מ"ו) מביא ששמע מפי הגה"ק בעל דברי יחזקאל זצ"ל שיהודי שלא למד כל ד' חלקי השו"ע הוא בכלל אינו בערך ירא שמים עכ"ל.

בם' פלא יועץ (ערך דינים) דללמוד מדי יום ביומו שו"ע או"ח עם כל הפוסקים האחרונים (וכן שאר ההלכות הנצרכות לו) הוא חיוב על האדם כמו הנחת תפילין ותפלה.

עוד שם (ערך לימוד) שמונה והולך עדיפיות הלימוד, תחלה יש לו ללמוד כל הדינים הנצרכים שבשו"ע עם כל האחרונים, אח"כ ילמוד תנ"ך עם פרש"י, אח"כ משניות עם המפרשים, אח"כ ש"ס עם רש"י ותוס', אח"כ רמב"ם וכל ד' חלקי השו"ע, [עו"ש (בערך חכמה) שהקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא והמפלפל בהלכה משבר כח הקליפה ומברר מוץ ותבן ומקשט את הכלה ואין קץ לשכרו, ולא סגי לי' להאדם ללמוד קצורים ופסקי דינים, והאריז"ל הי' יגע בהלכה עד שהי' מזיע, וכשלא הי' מבין עומק ההלכה הי' מוריד דמעות כדי שערות ראשו].

כ' החפץ חיים ז"ל בהקדמה לס' לקוטי הלכות דלימוד הענינים הנוגעים בזה"ז למעשה הוא קודם לכל (אלא שכלל עם זה גם לימוד סדר קדשים מאחר שאחז"ל שהעוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה).

בם' מעשה איש (ח"ו ע' ט"ו) שמיום שעמד החזו"א ז"ל על דעתו לא למד אלא לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא (אלא שלמד אפילו בדברים שאינם נוהגים בזה"ז), עוד שם (ע' כ"ב) משמיה דהחזו"א ז"ל שהמפרש היותר טוב של הגמרא הוא השו"ע.

בם' ויואל משה (מאמר לשה"ק סי' ל"ה) שכל מי שכבר למד כמה מסכתות גמ' תוס' וראשונים צריך ללמוד גם השו"ע עם הנושאי כלים בעיון לידע דרכי ההלכה וכו'.

כבר התרעם בס' דברי יהושע (העליר, מאמר ג' פ"ה) שחסרון היראת שמים גרמה להזניה הלימוד לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא (ר"ל להתחקות בכל דבר שלומד מה שעלול לצאת מזה מציאות הלכה למעשה, ושיוכל להורות בתורה לעצמו או לאחרים), עו"ש (פ"ו) שאם באמת ירעש ויפחד מעונשו יתברך איך ערבה לכו להפקיר את עצמו כל כך שלא להשגיח ולפקח לדעת ולחקור בדבר הלכה, ק"ו מעניני עוה"ז וכו' יעו"ב תוכחה מגולה ע"ז.

ראיתי משמיה דהגה"צ ר' ישראל סלאנטער ז"ל באגרת המוסר שתורה שהוא תבלין נגד היצה"ר הוא משני פנים, א' בפשטות עצם לימוד התורה, שנית שלימוד הלכות מענינים הנוגעים לעבירה או למצוה זה הלימוד עושה קנין חזק בנפשו להיות העבירה מרוחקת ממנו בטבע [וראה כעין זה בשו"ת מהרשד"ם (או"ח סי' י"ח) לפרש דברי הגמ' (ע"ז דף כ:)] תורה מביאה לידי זהירות, וזהירות מביא לידי זריזות וכו', דהעוסק בתורה ויודע הלכותיה זה מביא שכיבוא לידי חטא ועון זוכר ונותן אל לבו איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי למי שצויה על זה בתורה (והיינו זהירות שבא חטא לידו ונזהר ממנו), וזהירות מביא לזריזות דכשהאדם זהיר בזה פעמים ושלש הוא בא לידי זריזות דהיינו שקודם שיבוא מזרו עצמו ועושה באופן שלא יבא לידי חטא וכו' עיי"ש דבריו הנחמדים].

עוד כ' בספרו אור ישראל דעונש ביטול תורה נמדר לפי ההזנחה בלימודים החשובים ביותר כגון שנתבטל מלימוד הלכה הנוגע למעשה ענשו חמיר יותר.

מובא שהגה"ק בעל דברי שלום (מסמראפקוב) זצ"ל היה לו שיעור קבוע בכל יום ללמוד בד' חלקי השו"ע, שני מסכתות, ושני

משניות, ספרי פלפול וספרי שו"ת, [ובספרי אחרונים כהפתחי תשובה, שע"ת, דרכ"ת, מנחת שבת, ערוה"ש, מעדג"ש, חכ"א, חיי"א, קיצשו"ע, וכמה גדולים היה חוזרין בכל יום על חלק מד' חלקי השו"ע (עד"מ ביום א' באורח חיים, ביום ב' ביו"ד)].

משם בעל יפה תואר על המדרש (ב"ר פרשה ס"ח סוף אות י"א) שעיקר הלימוד שאדם חייב ללמוד הוא העיון להעמיק ולידע דברים על בורין, ולא ללמוד דברים שאינו מבין מהם להבין ולהורות.

בם' בעל שם טוב עה"ת (פ' ואתחנן עה"פ ושננתם לבניך) מביא שהבעש"ט זי"ע הזהיר מאוד (לקטנים ולגדולים) ללמוד הד' חלקי שו"ע, כי מחמת מניעת לימוד זה התורה משתכחת מישראל (וע' בדברינו להלן עוד משם).

בם' מגיד דבריו ליעקב שקיבל מרבו הקדוש הבעש"ט זי"ע שלימוד טור וב"י מוזכר ומטהר את הנשמה מאוד, וכן ראיתי שהגה"ק מהר"א מבעלזא זצ"ל אמר לבחורי הישיבות שקיבל (ג' דברים) מאביו הגה"ק מהרי"ד זצ"ל (א') שלימוד טור ובית יוסף מסוגל ליראת שמים, [ב' שלגדל בלורית הוא איסור תורה, ג' שילמדו סדר קדשים].

בם' קדושת אליעזר (חנוכה) בצוואת הרה"ק אדמו"ר מסקולען ז"ל שבירר בספרו שם ושארית ישראל בשם גדולי הפוסקים שעיקר מצות לימוד התורה הוא לימוד ההלכות.

ובם' כרם שלמה (טענקא, א-א אות י') מתרעם הרבה על לומדים שאינם יודעים הלכה, וסיים שמן הצורך לעשות בכל הישיבות והכוללים סדרים ללימוד הלכה בשו"ע, שידעו את המעשה אשר יעשון "וזהו יסוד היסודות".

[ואגב ראיתי משם הגאון בעל ישועות יעקב זצ"ל שהגם שאמרו חז"ל דעל שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים וכל אדם חייב להיות לו חלק בשלש אלה, מ"מ חייב כל אחד להחזיק ביותר באותו העמוד השייך לו, דהיינו רב ומורה הוראה יתמיד ביותר בתורה, והפרוש מהעולם יחזיק ביותר בעבודה וכו'].

ולפי כל האמור לא אוכל להבין מה שכ' בס' אבקת רוכל (כלל ד') דהלומד רק סוגיות הנוגע להוראה זה סימן שכל לימוד תורתו הוא קרדום לחפור בו עיי"ש וצע"ג, ואין לבאר דבריו מאחר שאינו לומד גם קצת לימודים אחרים שאינו נוגע להוראה, שהלואי שלימוד כל ימיו יספיק שיהיה כל חלקי ההוראה שגורים על פיו, וכנראה כוונתו שמראה שלומד רק כדי שיוכל להורות לאחרים (לא שלעצמו יהיה בקי בהוראה, מ"מ עדיין צ"ב דגם כה"ג הוא חשיבות גדול בדאמרו חז"ל על מי שיכול להורות ואינו מורה.

ומה שכ' בחי' ח"ס (נדרים דף פא.) דהלומד תורה רק כדי לידע לקיים המצוות ולידע ההלכה איך לעשות המעשה או לא עדיף הלימוד מקיום המצוה גופיה ולא מגני ומצלי בעידנא דלא עסיק ביה, ותורה לשמה (שמגני ומצלי אף בעידנא דלא עסיק ביה) היינו כשלומד לשם מצות ת"ת עצמו (לקיים מצות והגית בו יומם ולילה) ולהעמיק ולעיין בכל תוצאותיה ומובאיה, לא לבד בשעה שהוא צריך לה אלא בהלימוד עצמו לעשות נח"ר להקב"ה (ופי' בזה משאחז"ל על מה אבדה ארץ על שלא ברכו בתורה תחילה, דהלומד רק בשעה שצריך לקיים המצוה לידע איך לנהוג אז אין מברכין עליה שהלימוד אינו גמר מצותה ואינו אלא הכנה לקיום המצוה בפועל) עיי"ש בד"ק [וכבר כתב בחינה זה הב"ח (בסי' מ"ז) וזל"ק שלא עסקו בתורה כי

אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם לידע הדינים לצורך משא ומתן גם להתגאות להראות חכמתם וכו' עכל"ק], נראה דהיינו רק במי שמבלה (חלק מ) זמנו כשלא נצרך לו ללמוד להלכה למעשה, נמצא שמגלה דעתו שכל לימודו אינו אלא בשביל הכנה לקיום המצוות, אבל מי שמתמיד בלימודו אלא שהשאלה מה יבחור ללמוד, ודאי דמורינן ליה ללמוד הלכה למעשה שזהו תכלית הלימוד שיביאנו התלמוד לידי מעשה, והב"ח הנ"ל י"ל שכיוון רק במי שלומד לצורך הנאת גשמיות כדי לידע הדינים שיוכל להרבות הונו בעניני משא ומתן, משא"כ לימוד שאר ההלכות הנוגעים ליהדות שאין תכליתן בשביל הנאת גשמיות (כגון הלכות ברכות ציצית תפילין וכו') הלכות שבת ויו"ט וכו') אדרבה זהו העיקר חיוב הלימוד, וכל זמן שאינו בקי בהלכות המצוות (שעלול להכשל בהם) אין לו רשות ללמוד דברים אחרים.

* * *

אופן לימוד הלכה. דבר נחוץ בלימוד ההלכה (ובכל לימוד) שבשעת לימודו יצייר לעצמו כל ציורי שאלות שונות שעולין על דעתו שיכולין להזדמן לו במשך השנים מענין זה שלמד, ואח"כ ידמה מילתא למילתא וילמוד דבר מתוך דבר, והתועלת היוצא מזה הוא בשני פנים: א' שעל ידי כך שילביש את ההלכה לפי מציאות החיים שיכול להזדמן לו ולהיות נוגע לו להלכה למעשה על ידי כך יזכרהו יותר (שטבע האדם לזכור ביותר דבר שנוגע לו למעשה יום יום, שעיי"כ הדבר שלמד יש לו שייכות עמו ממש), ב' שהיות שבשעת לימודו את הענין במקורו הוא יותר בקי בכל נתיבי ופרטי ההלכה יתברר ויתלבן אצלו ההלכה בטוב ביותר לאמיתה של תורה (מאילו כשיזדמן לו השאלה יצטרך שוב לעיין בדבר כדי לדמות מילתא

למילתא), ועשו"ת משפטיך ליעקב (סי' ס"ד אות ד') שמפרש מאמר המשנה שמונה א' מן המ"ח דברים שהתורה נקנית בהן "שואל ומשיב" שהכוונה להיות בעצמו שואל ומשיב שעי"ז התורה תתקיים בו, וסיים שהוא דבר בדוק ומנוסה, ומפרשים בד"ז מאחו"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בה, פי' שהשאלה באה לידו, גם ידוע בפוסקים שהשאלות (ותשובות) שבשו"ת תרומת הדשן עשאו התרה"ד בעצמו (וכמו שכ' הש"ך יו"ד סי' קצ"ו סק"כ), וע' בהקדמת משנת מהרה"ל (לש"ב הגב"ש בלומענטאל שליט"א) שמונה עשרת תועלויות מענין הלימוד בדרך שאלה ותשובה.

שו"ר כע"ז בס' ראש הגבעה (לתלמיד הגר"א) וז"ל (באות ז') שילמוד ע"מ לעשות, ואז יתיגע בה להבינה עד תכליתה, וידמה לו כאילו השואל עומד לפניו ושואל אם לעשות כך (וכל הלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות), וכע"ז בס' אור ישראל (סי' כ"ח) משם רבו הגר"י יוסף זונדל מסלאנט ז"ל שבשעה שלמד שו"ע היה הציור לפניו כמו שבא הדין לפני למעשה, ועיין וחקיקר היטב משפטו עד שהעמידו לפסק ניצב, ואח"כ חזר עליו פעמים רבות עד שהיו בידו כמונח בקופסא, (כל לימודו בתנ"ך ובגמ' ובמדרשים ובזוה"ק היה היסוד לחפש ידיעת המעשה וכו').

בפתוחי חותם (הקדמה לשו"ת ח"ס יו"ד) בסופו מביא בשם הח"ס ז"ל לפרש המשנה ואינו נבהל להשיב, שבשעת לימודו אל ימהר להחליט שום סברא, רק יעיין היטב בכל דין עד שיהי' ברור ונקי כסולת נקי, ואח"כ יניחם בחדרי מוחו ומחשבתו למען יהיו מוכנים לפניו ביום שיבוא א' לשאול לו או להקשות, ואז ישיב מיד (ואז לא יהא נקרא משיב דבר טרם ישמע, אחרי כי כבר עיין בזה היטב ולא המציא עתה שום דבר) (ומפרש בד"ז הפ' כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים).

מיהו נראה דלא יקבע כל לימודו רק בדרך זה (שאו לא יעלה בידו ללמוד הרבה) אלא יהיה לו שיעור בשו"ע ופוסקים גם לבקיאות.

נראה דכמו שהבאנו למעלה בסי' ב' מפי ספרים וסופרים לגבי לימוד הש"ס שיש להאדם לסדר לעצמו שני שיעורים א' לעיון וא' לבקיאות שכמו כן נמי הוא בלימוד השו"ע, יהיה לו שיעור א' בעיון (הדק היטב עם כל הנושאי כלים), ושיעור אחד לבקיאות (כגון מחבר רמ"א ובאר היטב ושע"ת, או עם המ"ב).

ואגב כ' הגה"ק ר' ישראל סלאנטער זצ"ל בס' קדוש ישראל (ע' נ"ד) דלענין ההוראה צריך להשתמש במדת המורד והעוצם, במדת המורד שלא תהיה ענין ההוראה קלה בעיניו (אשר ע"ז נאמר רבים חללים הפילה וכו') שלא להורות כי אם אחר הדקדוק היטב, אמנם גם צריך להשתמש במדת העוצם לבל יפליג במדת המורד יותר מדי עד שיבדל מענין ההוראה לגמרי, כמו בדרכי המסחר לא ימנע מלהפליג בספינה בים מחשש אולי יפסיד, כי אם כה יעשה לא יהיה לו מה לאכול, אך בהכרח יעבור ארחות ימים ומדינות שונות וכו'.

ללמוד כל דבר בשרשו ובטעמו. כ' המאירי (סוף מס' נדה) על המשנה כל "השונה" הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב, דהיינו שלאחר ששנה הסוגיא דרך מחקר ומשא ומתן מעלה בידו הראוי לברור דרך פסק וקובען לעצמו הלכות הלכות, מובטח לו שהוא בן עוה"ב שעל ידי כך מתיישר בהוראה יפה יפה ונמצא מזכה את הבריות בהוראותיו ואינו מכשילן (כשאר התלמידים שאין נוהגין בן עכ"ל).

בהקדמת הגה"ק מהרד"ב זצ"ל (בן התניא) לשו"ע הרב כ' משמיה דאביו בעל התניא זצ"ל סדר ודרך הלימוד הלכה

לתכלית ידיעת ההלכות בטעמיהן, א) מי שיש לו זמן ללמוד בעיון ממקור הגמ' ילמוד המסכת עם התוס' שהם לדינא והעיקר ללמוד את הרא"ש ולחזור על ההלכות היוצאות מהרא"ש, ואח"כ ילמוד הטור בלא הב"י כמה פעמים, ואח"כ ללמוד הב"י ולחזור על כל סימן ב' ג' פעמים, ותומ"י לחזור על פסקי הב"י והד"מ, ואח"כ ילמוד שו"ע הרב ויחזור עליו ב' וג' פעמים (עם המראה מקומות) עד שיהי' בקי במקור מוצא כל טעם ודין, ב) מי שאין לו פנאי כל כך ילמוד הרא"ש.. ויחזור עליו ב' וג' פעמים, ואח"כ ילמוד השו"ע לבדו, ואח"כ ילמוד שו"ע הרב, ג) מי שאין לו רק איזה שעות ביום ללמוד ילמוד משניות והלכות הרי"ף ובפסקי שו"ע הקצר ויחזור עליהן כמ"פ וגם יקבע לו זמן ללימוד שו"ע הרב וכו' (ושמעתי שמרן מסאטמאר זצ"ל החזיק במעוז בדרך לימוד זה). [ועי' בס' שיח זקנים השגר"מ אריק ז"ל אמר שאילמלי הי' שו"ע הרב על ד' חלקי שו"ע הי' לומד רק זה (במקום לימוד השו"ע)].

אף שכתבנו שעיקר תכלית הלימוד הוא לימוד ההלכה מ"מ כבר מביא הברכ"י (יו"ד סי' רמ"ו) משם תשו' הגאונים שלא יפה עושין אותן הלומדים הלכות קטועות ואומרים מה לנו לקושיות התלמוד שאסור לעשות כן שהם ממעטין בתורה וכתוב יגדיל תורה ויאדיר, ועוד שגורמין שתשתכח תורה, (ולא נתקנו הלכות קטועות לשנן בהם אלא למי שלמד כל התלמוד כולו ועוסק בה אם יסתפק איזה דבר ואינו יודע לפרשו יעיין בהם), והגר"א בפי' על משלי (י-ד כג-ד) כ' דהלומד קיצור דינים סוף שישכח הכל, ותלמידו הגר"ח מוולאזין ז"ל בהקדמתו לביאור הגר"א מתרעם על אותם הלומדים רק שו"ע ומזניחים לימוד התלמוד (ואף אם לומדים גמרא אינם לומדים אלא לחדד השכל) ואף שפרי כל לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכה

למעשה, מ"מ צריך להיות עיקר ההוראה מן הש"ס, ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים שהוא הסולת הנקלט משיטות הש"ס (וזה הי' דרכו של הגר"א כאשר רואין בביאורו ביאור הגר"א), וכ"כ בשו"ת משפטיך ליעקב (יו"ד סי' ס"ד) דאי אפשר לברר הלכה ברורה רק ממקור מקומו טהור מש"ס ופוסקים (ומש"א חז"ל לעולם ישנה לתלמידו בדרך קצרה הכוונה בלי פלפולים ודיוקים מן הצד רק דרך קצרה שנוגע לשורש ההלכה), וע' בהקדמת ס' זכרו תורת משה שעשה ספרו שילמדו מתוכו הקטנים ובעלי בתים המרודין בפרנסה שיהיו ההלכות שגורים בפיהם (וע' בהקדמת הב"י להשו"ע).

שורש גדול בהלכה לידע טעם הדבר על בוריה, שלפי טעם ההלכה כמה פעמים בשינוי כלשהוא בהמציאות ישתנה הדין, כאשר הבאנו מן רש"י (כתובות דף נו.) שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט, ובמס' סוטה (דף כב.) קורא רשע ערום למי שקרא ושנה ולא שימש ת"ח ופרש"י (ללמוד סברת הגמ' בטעמי המשנה) משום שאין תורתו על בוריה, שע"י הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב ובמהרות לטמא ולטהר, ובהקדמה לס' זהב שבא מביא מהמהרש"ג ז"ל שעיקר מצות ידיעת התורה היא לידע ההלכה וטעם ההלכה, ולהסביר את ההלכה בטעמים וסברות נכונות, ובוה גמי יל"פ משאחז"ל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום, היינו ערום כמות שהוא בלא טעמיו.

[ובמק"א] כתבנו שמה שכ' המהרש"א (בח"א סוטה דף כב.) אהא דאמרו שם דהמורה מתוך משניות הרי הוא ממבלי העולם (פרש"י שלא הקפידו על טעמי המשניות ועי"כ באין להוראות טעות שמדמין מילתא לדבר שאינו דומה) שבזה"ז בכלל זה אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע עכ"ל, שהדבר תלוי באשלי רברבי

דהרמב"ם חיבר ספר "היד" שלו כדי שיורו ממנו הלכה למעשה (כאשר כ' בהקדמתו), אבל הרא"ש בתשובה (כלל ל"א סי' ט') כ' דהמורים מתוך הרמב"ם טועים הם וכיו"ב כ' בשו"ת הרא"ם ח"ב (מים עמוקים סי' כ"ד), וע' בקו"א שבשו"ע הרב (פ"ב מהל' ת"ת סק"א) דלהרמב"ם הא דאין להורות מתוך המשנה הוא משום שיש משניות סותרות (וזה לא שייך בחיבור היד שלו), אבל להרא"ש הטעם משום שאינו מבין הדבר לאשורו מאחר שלא כ' טעם הדבר, וכ"כ בס' ראשון לציון (לבעל אוהה"ק, יו"ד סי' רמ"ו ס"ד) דלא סגי ללמוד פסקי המחבר בשו"ע (אף כדי ללמוד באותה הזמן חכמת הסוד) כי כל עוד שלא ידע עיקר הדין מהש"ס ומוצאו אינו יכול לעמוד על אמיתת הדבר, ובהקדמת התוו"ט לפירושו על משניות כ' דהרמב"ם ובעלי השו"ע לא היו כוונתם שיכלו ימיהם בחבוריהם, שאז יהיו בכלל מבלי העולם, אבל כוונתם רצויה ג"כ שלא לזוז מלימוד הגמ' שאין לך מדה גדולה הימנה, ויותר מזה כ' בהקדמתו לספרו מעדני יו"ט שלא חיבר מהר"י קארו ז"ל את השו"ע אלא למי שלמד בספר הטורים עם פי' הב"י וילאה למצוא תכלית כל דין ודין, אז יוכל למצוא מבוקשו מתוך השו"ע, וע' בתשו' הב"ח החדשות (סי' מ"ב, דף יט ע"א) שברוב הדינים אי אפשר לפסוק מתוך השו"ע גרידא (אלא צריכין ג"כ ללמוד הגמרא) כי כל דבריו כמעט סתומים (כלשון הרמב"ם) ואנו רואים שבכל יום הרבה הרבה ספיקות נפלו בדינים (וגם ברוב הדברים נחלקו גאוני עולם) וצריך חכמה יתירה ובקיאות הרבה להכריע בטעם מספיק, ומי שלא רגיל בלימוד הגמרא אי אפשר לו להורות הוראה נכונה עכ"ל.

מיהו כבר כ' מרן זי"ע בס' ויואל משה (מאמר לשה"ק סי' ל"ה) דבזמנינו שנתבארו ד' השו"ע על ידי הטו"ז והש"ך והמג"א

והפמ"ג והחוו"ד שהן קילורין לעינים הלומד דברי השו"ע עם הגו"כ יוכל לבא לידי הבנה בהלכה וכו' אף שבודאי עדיף יותר הלומד ממקור דברי התלמוד והראשונים עם הטור וב"י, אבל מ"מ הלומד השו"ע עם הגו"כ הנ"ל אינו דומה למה שכ' המהרש"א, וכעין זה ראיתי בס' אהליך יעקב מביא שהגאון ר' יעקב מוצפי ז"ל אמר על מה שכ' החיד"א שמי שלא למד טור וב"י לא יהיו להרים ידו בהוראה, שזה לא נאמר על דורינו שבעוה"ר ירד הדורות, ולכן כל ת"ח שלמד שו"ע ונושאי כליו ויודע למצות וללכך היטב את ההלכה כבר רשאי להורות.

ומה שכ' בס' משכיל אל דל (שירי משכיל כלל ב' פ"ד) דהמורה הוראות מתוך השו"ע בלא לימוד הסוגיא עם הראשונים הם מבלי העולם, עוד שם (בפ"ו) דמי שלא למד מנעוריו אותן הלכות שנצרכים להוראה בעיון רב משורשן עם הראשונים אינו זוכה להורות בהלכה יעו"ב, נראה דכוונתו דייקא שמורה מלימוד השו"ע גרידא שאלות שאינן מבוארות להדיא בשו"ע, הצריכין לדמות מילתא למילתא ולחלק בין הדבקים, וזה קשה כשלא התרגל לשקול ולטרי ולדמות דבר לדבר ודוק [ויותר נראה מדבריו שם (בכלל ג' פ"ד) דכוונתו כנגד אותן שכל לימודם הוא רק להשיג הורמנא ורבנות, בשביל שררה וכבוד ועושר, ואין תכלית מבוקשו לירד לעמוקן של הדברים, משא"כ הלומד בעיון היטב דברי השו"ע עם הגו"כ בעיון הראוי], עוד י"ל שבימיו עדיין לא נתפשט כל כך ליהגות במפרשי השו"ע (כהפמ"ג והחוו"ד ושו"ע הרב ושאר הגו"כ) שעל ידם ג"כ יכול האדם לזכות להבין הדק היטב סברות ההלכות מילתא בטעמא, ויותר נראה שהוא מדבר שלומד שו"ע גרידא בלא טור וב"י (ועעו"ש להלן בפ"ה).

וע' בהקדמת המשנה ברורה דלימוד שו"ע בלי לימוד הטור הוא כספר חתום, והב"י כשסידר השו"ע הי' דעתו שילמדו מתחלה את עיקרי הדינים ומקוריהם בטור וב"י כדי שיתיישב הדין לכל אחד בדעתו בטעמו ונימוקו, לא שילמדוהו בלחוד, ועיי"ש שהיות שבזה"ז נתמעטו הלככות ונתרבו הטירדות על כן חיבר את ספר מ"ב לבאר כל דין שבשו"ע בטעמו ונימוקו מגמרא ופוסקים עיי"ב, וכן על דרך זה נתחבר ספר שו"ע הרב לבאר כל הלכה שבשו"ע ממקורה בטעמו ונימוקו, [וע' בהקדמת בעל תוספת יום טוב לספרו מעדני יו"ט (על הרא"ש ריש ברכות) שהרמב"ם חיבר את ספרו היד שילמדוהו ביחד עם הרי"ף (כמו שכ' בתשו'), וכן הטור חיבר חיבורו שילמדוהו ביחד עם פי' הארוך של אביו הרא"ש, והב"י חיבר השו"ע ללמדו ביחד עם הטור והב"י ששם מבואר ההלכה בטעמיהן ובמקוריהן, וע' בס' יסוד ושורש העבודה (שער השי"פ"ג) התועליות בלימוד הפוסקים החל מהגמרא, ששם שורש הדין, כי בלא"ה אינו עומד על טעמו כל כך, ועוד שאז הלימוד הוא בעיון גדול יותר ומתוך כך לא יבא לידי שכחה מהרה], וכ"כ הגר"ח מוולאזין ז"ל (בהקדמה לביאור הגר"א) שעיקר הוראותיהם יהיה מן השי"ס, ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים, וכן מביא בהקדמה לס' משנת מהרה מהחיד"א בס' שם הגדולים (מערכת הספרים ערך א' ד"ה ועוד), ובס' נהורא דאורייתא (מאמר ב' סו"פ י"ח, שאין לסמוך רק על האחרונים נו"כ השו"ע, שאז הוא קרוב לטעות), ובהקדמה לשו"ת מנחת יצחק ח"ד (דלדמות מילתא למילתא צריכים בירור ועיון רב בש"ס וראשונים ומשם בארה בשו"ע ופוסקים), וע' בקובץ זרע יעקב (גליון כ' ע' תשצ"ב) בענין חיוב לימוד הלכות בטעמיהן, ושלא להורות הלכה מבלי ללמוד את ההלכות בטעמיהן.

בם' בעל שם טוב עה"ת (פ' ואתחנן עה"פ ושננתם לבניך) מביא
 שהבעש"ט זי"ע הזהיר מאוד (לקטנים ולגדולים) ללמוד הד'
 חלקי שו"ע 'בלי שום פירוש', וכשירצה לפסוק דין אזי יעיין היטב
 במפרשים עכד"ק, ובזה"ז שנרפס בגליון השו"ע פי' הבאר היטב שהוא
 קיצור נמרץ מדברי נושאי כלי השו"ע ראוי ללמוד עם הבאה"ט
 (ושמעתי שהרבה גדולי ישראל ומורה הוראות עשו כן לחזור תמיד
 על ד' חלקי השו"ע עם הבאה"ט).

דרך לימודו של הגה"צ ר' ישראל יצחק רייזמאן זצ"ל ללמוד מקודם
 כל הטור של אותו הסימן, ואח"כ לחזור עליו פעם שנית ורק
 אז למד הב"י על כל קטע וקטע.

מענין לענין כדאי להביא דברי הגמ' במס' סנהדרין (דף יד.) שלא
 לסמוך להוראה לא מסרמיטין (פרש"י שאין נותנין טעם הגון
 לדבריהם) ולא מסרמיסין (פרש"י שמהפכין את טעמי תורה) ולא
 מחמיסין (פרש"י שמונעין מלומר טעמי תורה, ובמס' כתובות דף יז.
 פרש"י שאומרים חמישית הטעם), ובערוך פי' סרמיסין המבולבלים
 ומסוכסכים, סרמיטין פי' מבולבלין קצת, סרמיסין פי' שאינן יכולין
 לסדר הדברים היוצאין מפיהם לאוזן שומעיהן, עוד פי' סרמיסין
 המסרסין המסכת שלומדים ממנו פרק א' או ב' ואינן לומדים כל
 המסכתא מרישא עד גמירא וכו' (מובא בחי' ח"ס לכתובות שם וכו'
 כגון אלו שלומדים רק פרק גיד הנשה וכל הבשר, וע"ע חי' ח"ס שבת
 דף קמ).

וראוי להעתיק פה פי' נפלא של רבינו יונה על המשנה (פ"ד
 ראבות מ"ה) הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד
 וללמד, והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור

ולעשות (דקשה דח"ו לפרש דהלומד על מנת ללמד אינו לומד על מנת לעשות, שאז בודאי שאין מספיקין בידו ללמוד וללמד אלא) שהכוונה במה דאמר לומד על מנת ללמד שלומד על מנת לקיים האיסור וההיתר, אבל אינו מטריח עצמו הרבה אולי ימצא איזה סרך איסור בדבר, משא"כ הלומד על מנת לעשות הכוונה שלומד ע"ד לפלפל בלימוד כדי לדעת אמיתת הדבר, ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן, ולנהג עצמו על פי האמת, הרי"ז לימוד על"מ לעשות, לפיכך מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות עיי"ש, והוא הדרכה נוראה בלימוד הלכה והבן.

נראה דבלימוד המג"א אף שההכרח ללמוד עליו דברי המחצית השקל (שבלעדו דברי המג"א הוא כספר חתום, ועוד שכל מראה מקום שבמג"א מורה הערה חדשה) מ"מ כשהמחצה"ש מפלפל בדברי הא"ר או התוס"ש או ש"א שחולקים על המג"א אינו נחוץ כל כך ללמדו (מלבד כשלומד שו"ע בעיון היטב גם עם אחרונים הנ"ל בסדרן) [והיה מן הראוי להמדפיסים להדפיס דברי הפלפולים שבמחצה"ש באותיות אחרות].

חשיבות בירורי הלכה. בשו"ת מן השמים (סי' ל"ב) שנתגלה לו מן השמים פי' מאחז"ל עה"פ אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב שאוהב ה' שערים המצויינים בהלכה (מבתי כנסיות ובתי מדרשים שבבבל) דהיינו כשמחרשים חידוש בהלכה ומעמידין אותה על בירור, אותן שערים נאהבים לפני המלך הגדול יותר מכל משכנות יעקב המקיימים בהם שאר המצוות, וכל מי שמחשב מחשבות וסובר סברות בהלכות חמורות ובפסקים החמורים נאהב ונחמד לפני המלך העליון (וזהו שאמרו אגרא דשמעתתא סברא).

בם' דרכי יוסף (פאפא, ע' ע"ח) שבשעת לימוד שו"ע לא יאריך בה בפלפולים כי העיקר בלימוד הלכה להגיע לידי בירור הלכה למעשה.

חשיבות בירורי הלכה של שאלות החדשות. בשו"ת בשמים ראש (המיוחס להרא"ש, סי' כ"א) דהעוסק בדבר הלכה ומוציא לאור דין חדש שהיה מסופק ועדיין לא נמצא חתוך, אין לך לימוד תורה דברים גדול מזה שהרי הוא לומד לכל ישראל, ועיי"ש שהעושה כן לכתוב ספרים ושו"ת בהוראה ולומד חוקים ומשפטים אי"צ להפסיק מלימודו לקר"ש ולתפלה ולהנחת תפלין דדומה למלמד תורה לרבים וככותבי תפלין ומזוזות שפטורין בכל הנ"ל.

בשאלות להגר"ח מוולאזין זצ"ל (אות ס"ג) שהיה מוכן לתת כל תפלותיו מעודו עבור דין א' מחודש מגמ' (פי' שדין מחודש א' מגמ' שוה לו יותר מכל תפלותיו שהתפלל מעודו).

*

לימוד ד' חלקי השו"ע. כבר הבאנו למעלה שהב"י כותב בהקדמתו לשולחן ערוך שסידר את ד' חלקי השו"ע לשלשים חלקים כדי ללמוד בו בכל יום (חלק א'), ונמצא שבכל חודש הוא חוזר על כל הד' חלקי השו"ע, ומצוואת בעל מעיל צדקה הבאנו שאשרי מי שחוזר בכל שנה על כל ד' חלקי שו"ע טור וב"י, עוד הבאנו מס' יסוד ושורש העבודה שרבים מבני תורה מסיימין כל ד' חלקי השו"ע בכל שנה ושנה (ועיי"ש סדר הלימוד שברכות ימיו לא יצטרך לחזור על הש"ס רק על ד' חלקי שו"ע), וכן הבאנו משיחות הר"ן (ברסלב) שראוי ללמוד כל ד' חלקי השו"ע בסדר מראשם עד

סופם, וכשיגמור ויסיים הד' חלקי שו"ע יחזור ויתחיל ללמודם כסדר וכו', ובס' תולדות אליהו מביא מהגאון בעל יד אליהו ז"ל שתמה איך אפשר לאיש יהודי שלא יהי' בקי לכל הפחות בארבעה הטורים, לדעת את המעשה אשר עליו לעשות, ואיך ישלח אדם ידו במסחר בטרם שארבעה חלקי השו"ע שגורים על פיו, ומשמיה דהגה"ק בעל דברי יחזקאל זצ"ל הבאנו שיהודי שלא למד כל ד' חלקי השו"ע הוא בכלל אינו בערך ירא שמים, וכה"נ בס' אור ישראל (להגרי"ם ז"ל) שצריך להיות שגור בפי האיש כל ד' חלקי השו"ע, וע' להלן כן מהפמ"ג.

לימוד שו"ע אורח חיים ויו"ד. כ' הפמ"ג (בהקדמתו לשו"ע או"ח, אגרת א') דלימוד שו"ע או"ח לו משפט הבכורה (וכל ההלכות באו"ח הם נוראים למעיין), וצריך ללמוד כל ד' חלקי השו"ע עם כל הפירושים, עוד שם שעיקר הלימוד שיביא לידי מעשה (והיינו שילמוד הגמרא עם תנ"ך וספרי הפוסקים כדי שידע הדין על בריו).

כבר הבאנו משו"ת חו"י (סי' קכ"ד) דלימוד המביא לידי מעשה כגון שו"ע או"ח מעלתה יתירה כפול ומכופל מלימוד אחר (וקודמת ללימוד חושן משפט עיי"ש סי' קנ"ב), וכ"ה בס' שמחת הגפש (פי"ד) דחייבים ללמוד קודם חלק או"ח, וזה נקרא לימוד לשמה (לידע לעבוד את הבורא, ומביאו לעוה"ב) שזה נוגע בכל יום ויום, שהוא דבר הבא ליד ובכל שעה ובכל רגע קרוב להכשל מחסרון ידיעה.

במכתב בעל ישמח משה זצ"ל לבנו מזהירו למעה"ש ללמוד מעט בכל יום בשו"ע אורח חיים על מנת לעשות (אף אם ילמוד יו"ד או חו"מ).

בעל מחבר ספר תוספות שבת כותב בהקדמתו שבפרט בחלק אורח חיים טרח בטירחא יתירה "כי זולתו אין לידע איזהו דרך ישרה".

בצוואת בעל חוות דעת והנתיבות כ' ללמוד בכל יום דף או עמוד בשו"ע או"ח (שרוב דיני או"ח מזדמן לאדם בשעה שאי אפשר לו לעיין או לשאול לחכם).

במעשה רב (אות ס') משם הגר"א ללמוד שו"ע או"ח ולחזור היטב בכל יום, וללמוד הלכות רגל ברגל.

כ' המ"ב בהקדמתו שלימוד טוש"ע אורח חיים קודם ללימוד שאר חלקי השו"ע, שידיעתו הוא הכרחי בכל יום מימי חייו לקיום התורה.

בס' כתר ראש (להגר"ח מוולאזין, אות מט) מביא שציווה לא' מקודם לחזור בכל יום ג'-ה' דפין מגמ' סדר מועד (ואין ללמוד כל התוס') ב' פעמים הגמ' וח' פעמים הרא"ש, ואח"כ יחזור על השו"ע עד שיהא בקי בהן בעל פה, שללמוד פוסק בלא גמרא אומרים העולם שהוא כאוכל דגים בלא פלפלין, והוא אומר שהוא כאוכל פלפלין בלא דגים.

בסידור היעב"ץ (קביעת מדרש בשבת) שכל פרי תלמוד תורה שידע האדם לשמור ולעשות ולקיים חוקי אלקים ותורותיו, וזוהי תורה לשמה, לפיכך צריך ללמוד תחלה ידיעת קיום המצוות כראוי, ודבר בעתו מה טוב וחביב ביותר לפני הקב"ה לימוד משפט דבר יום ביומו, על כן אחר לימוד ידיעת התדיר (הקודם בהכרח) מצוה מן המובחר ללמוד הלכות שבת בשבת, ונכלל בזה דיני ומנהגי התפלות והברכות והקריאות של שבת והמנהגים הקשורים בה וכו'.

(ואל יחשוב האדם מעט הן וקלות, חי נפשי רבות וחמורות הנה, הלואי ויהיו תלמידי חכמים שבדורינו בקיאים בהן) ואין צריך לומר דיני ט"ל מלאכות וכו'.

בס' מאה שערים מובא מכתב מבעל התניא ושו"ע הרב ז"ל שילמדו בכל יום ב' וג' סימנים או"ח ויו"ד, ולחזור עליהם (תומ"י) ב' וג' פעמים עם הבאה"ט, ובכל יום בבוקר ובערב יחזור עליהם פעם אחד, ובשו"ע הרב (הל' ת"ת פ"ב ס"ט) ב' שיש לכל אדם ללמוד כמעט כל שו"ע או"ח ומיעוט יו"ד, ומעט בשו"ע אה"ע וחור"מ.

ב' בס' יוסף אומין (ע' 201) שבפרטות ילמוד וידקדק מאוד בהלכות ברכות וכו', וטוב ללמוד הל' פסח סמוך לפסח, והל' חג ויו"ט וחור"מ וד' מינים סמוך לחג וכו', ובס' קן סופר לבעל מחנה חיים (מכתב קב"א) ב' שלא ילמדו עם התלמידים פלפול בלכד, אלא ילמדו עמהם הל' ברכות הל' שבת והל' תפילין וס"ת, ואז יהי' לו תלמידים בעלי הוראה, ובשו"ת בית הלל (להג"ר הלל מקאלמאי ז"ל, סי' מ"א) ב' שילמוד כל ימיו הלכות ברכות שבת ונדה.

ב' הגר"ש אייגר ז"ל במכתבו לבנו (נדפס בס' חוט המשולש אות י"ז) שילמוד בכל יום שיעור "אורח חיים" (כשמו כן הוא אורח חיים נצחיים) ובכל מועד הלכות חג בחג.

בצוואת ר' יונה לאנדסופר זצ"ל (בעל שו"ת מעיל צדקה) ב' ללמוד יו"ד עם הש"ך, וחור"מ ילמוד עם הסמ"ע (דהש"ך על חור"מ אינו אלא פי' על הסמ"ע), וכן הח"ס יעץ לבנו בעל כ"ס ללמוד הרבה שו"ע חור"מ רק עם הסמ"ע (ואת הש"ך ילמוד רק כשיצטרך לעיין בעומקה של הלכה).

בס' יסוד ושורש העבודה (שער ו' פ"ב) ב' שחייב גדול על כל יודע ספר להיות בקי בשו"ע או"ח בכל הלכותיה בתמידות וכו' על

כן חיוב גדול שיקבע שיעור או"ח בכל יום ויום, ויזהר בכל שנה להשלים לימוד שו"ע או"ח ועוד כמה הלכות משו"ע יו"ד (כגון הל' הכשר כלים, והל' כיבוד אב ואם ורבנו, והל' גדה, והל' ת"ת וצדקה), דהיינו בכל יום מימות החול ילמוד דף שו"ע מתחילת שו"ע, ובכל שבת ילמוד דף א' מהל' שבת.

ב' בעל חכמת אדם ז"ל בהקדמה לספרו שעשה חיבורו חכמ"א על יו"ד כדי להוציא הטעות המורגל בפי אנשים שחלק שו"ע יו"ד שייך רק לרבנים ומו"צ, ובאמת הוא טעות גדול שרוב יו"ד הוא צורך גדול לכל ישראל.. (ועיי"ש שעשה חיבורו שהלומדים לאחר שלמדו בשו"ע יהיה להם חיבורו לחזור בו למען לא ישכח, ולא יצטרך לחזור תמיד בשו"ע ומתוך כך יוכל ללמוד שאר דברים, והתלמידים אשר אין להם כח להבין דברי השו"ע ילמדו מקודם חיבורו ואז יבינו דברי השו"ע).

בס' יערות דבש (ח"ב דרוש ה') מתרעם מה שהדיינים מעמיקים בחושן משפט (כי לחמם הוא) ואילו בשו"ע או"ח נטו מנהלם ועקבותם לא נודע להם (חבל על דלית ליה מבוא לשער אשר לה' צדיקים יבואו בו, הוא או"ח).

בס' אור ישראל (להגר"י סלאנטער ז"ל, סי' כ"ז) שצריך להיות שגור בפי כל איש כל ד' חלקי השו"ע גם לרבות חושן משפט ואבן העזר (לא כהטועין דזה שייך רק למורי הוראות).

בצוואת הגה"ח ר' יואל פרומקין מאמציסלב זצ"ל (קונטרס אמרי קודש אות י"א) שחיוב גדול להיות בקי בשו"ע או"ח כי בו תלויים כל עבודת האדם להש"י כמעט מקצה לקצה.

בס' נר המערבי (הספדים על המנח"י ז"ל, דף 150) מביא כשגביר אחד רצה לייסד כולל חושן משפט והלך להתייעץ עם הגאון

בעל מנח"י ז"ל אמר לו שכשו"ע חושן משפט יש היום עם מי לדבר וכן בשו"ע יו"ד, אבל ללמוד ולידע אורח חיים בעיון אין היום עם מי לדבר, על כן אם רוצים ללמוד הלכה למעשה ולידע טוב אז כדאי ללמוד שו"ע או"ח כדי שיהיה עם מי לדבר בשו"ע או"ח.

בס' מעשה איש (ח"ו ע' מ"א) שא' שאל מהחזו"א ז"ל איזה אחרונים לייחד לעיון בגמרא על הדף (אם לדוגמא ילמד פני יהושע וצל"ח) השיב שילמוד עם נושאי כלי הוש"ע כש"ך ומו"ז.

לימוד הלכות שבת. כ' בספר חסידים (סי' קנ"ד) שמצוה ללמוד הל"ט מלאכות כדי שלא ישכח איזה מלאכה האסורה, ובס' שערי תשובה לרבינו יונה (שע"ג אות קל"ה) כ' שמוטל על החכם להזהיר ולהעיד את העם במיוחד במצות השבת כי רבות מהנה נעלמו מעיני רבים, וכבר עורר המהרש"א (בח"א למס' שבת דף קיט:) שראוי בכל קהלה להודיע ברבים לדרוש להן ולהודיע איסורי שבת, וידוע מה שכ' הגאון ר"ר יונתן ז"ל (בעל או"ת וכתוב"פ) בספר יערות דבש (ח"ב דרוש ג') שאי אפשר במציאות להנצל מאיסור וחילול שבת אם לא ילמוד הלכות שבת על בורים הדק היטב פעמים ושלש (הביאו ג"כ המ"ב בהקדמתו להל' שבת), וכן בס' דרך פקודיך (מל"ב) כ' שהלכות שבת ביותר צריך האדם להתמיד בלימודה להיות בקי בהן כי בקל יכול האדם לבוא ח"ו לידי חילול שבת מבלי התבונן ולא ידע ואשם ונשא עונו ח"ו עיי"ש, ובס' אור הנר (דף ו) מביא ששמע ממהר"ם מפרשיסחא זצ"ל שרבינו הקדוש החוזה מלובלין זצ"ל לא הלך בשום פעם לעשות קידוש בליל שבת עד אשר למד מקודם כל הלכות שבת המחבר והרמ"א עם הבאר היטב, וע' בספר זכירה (דף קי"ג) שחייב אדם ללמוד כל הלכות שבת בשו"ע או"ח עם המגנים ולהיות בקי בהן, ומטו משמיה דמורן הגה"ק

בעל דברי חיים זצ"ל שאמר שקודם שלמד הלכות שבת כשהיה יושב היה ירא לעמוד, וכשעמד היה מתיירא לישוב, ומשמיה דבנו הגה"ק בעל דברי יחזקאל זצ"ל מתאמרי שאמר שמחמת יראת שבת הוא מתיירא לזוז את השטריים"ל שעל ראשו (אולי יש בזה חשש חילול שבת), והגה"ק בעל ערוגת הבשם זצ"ל בצוואתו הכנה דרבה (אות ט') מזהיר שבכל שבת חק ולא יעבור ילמדו לכל הפחות סימן אחד בשו"ע הלכות שבת (עכ"פ עם הבאה"ט) למען לא יכשלו וילכדו בעבירה של חילול שבת ח"ו, שאי אפשר להזהר בה אם לא בשקידה על הלכות פסוקות עכ"ד, וכן הבאנו למעלה מס' יסוד ושורש העבודה שבכל שבת ילמוד דף משו"ע הל' שבת, ובסידור היעב"ץ (מוסה"ש ביהמ"ד אות ו') שלאחר לימוד ידיעת התדיר, הקודם בהכרח (פי' הלכות מצוות יומיות), מצוה מן המובחר ללמוד הלכות שבת וכו', (ויש בהם עומק גדול מאוד יותר מדיני ממונות), ועעו"ש (סעודת שבת אות ב') אחר שמביא מהאריז"ל לקרות ד' פרקים ממשניות מס' שבת בכל סעודה סיים לדעתי טוב מזה ומזה לעסוק בהלכות שבת מתוך ספרי הפסק, וכן בצוואת הגה"ח ר' יואל פרומקין מאמציסלב זצ"ל הג"ל (באות ט"ז) כ' להזהיר להיות בקי בכל שו"ע הל' שבת עכ"פ עם הבאה"ט, ואם לא אז לא יעשו שום דבר שלא על פי מורי הוראות, כי בקל יכול ^{אוצר החכמה} לטעות מי שאינו יודע כל פרטי דיניו וכו', ובהקדמה לס' משנת טהרה ^{אוצר החכמה} (לש"ב הרה"ג רב"ש בלומענטאל שליט"א) מביא מס' דברי אמונה (להגה"ק מתו"א זצ"ל) שע"י לימוד הל' שבת מלבד שע"כ יודע את ההלכות, עוד זאת הלימוד עצמו מצילו מחילול שבת, דמכל תיבה ותיבה נבראים מלאכים והם המה המצילים את האדם ממכשול, וע' עוד בדברינו בהקדמה לשו"ת נשמת שבת מזה.

כתב בעל אבני גזר זצ"ל בהקדמתו לס' אגלי טל שכמו ששקולה שבת ככל מצות התורה כמו כן שקולה ללמוד וללמד הלכות שבת כללמוד וללמד בכל המצות, וכ"כ בשו"ת גורן דוד (סי' כ"ב), עוד כ' שם באגלי טל ששבת גורם שמירת הברית והוא תיקון לפגם הברית, וכן לימוד הלכות שבת הוא תיקון עצום לחטא זה והוא נחיצות לתיקון פגם זה, עוד איתא בספ"ק שכמו ששמירת שבת מסוגל לפרנסה (כדדחז"ל עה"פ ברכת ה' היא תעשיר שקאי על יום השבת, והמענג השבת זוכה לנחלה בלי מצרים) כמו כן לימוד הל' שבת בימות החול משפיע שפע ופרנסה וכ"ה בח"ס (עה"ת פ' בשלח, עה"פ אשר דיבר ה' שבתון) דכשם שהכנה לשבת מביא ברכה והשפעה כך הלימוד בעניני שבת מביא השפעה יתירה (וזה"כ הוא אשר דיבר ה' שבתון שהקב"ה עסק בהל' שבת ועי"כ זכו בני ישראל לברכת המן).

לימוד הלכות חג בחג. במס' מגילה (דף לב.) דמשה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג.

ובמס' פסחים (דף ו.) איתא דשואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום [ודעת הב"י (סי' תכ"ט) דדוקא ל' יום לפני פסח צריכין לדרוש בהלכותיה (דהלכתא רבתי לפסח, ועוד משום קרבן פסח) אבל לא בשאר החגים, וכ"כ בשו"ת זכרון יצחק (סי' ל"ה, דדוקא פסח שהוא בכרת), אבל דעת הב"ח שם דהוא הדין שאר יום טוב והסכים עמו המג"א ושכ"ה במהרש"א (סוכה דף ז'), ועמש"כ בשו"ת מקדש ישראל (סי' א') בנוגע חג השבועות], וכן הבאנו למעלה מהגר"ש אייגר ז"ל שילמוד בכל מועד הלכות חג בחג.

בם' הכנה דרבה (אות י') כ' להזהיר להיות זריזין ללמוד בכל המועדים הלכות פסוקות שבשו"ע השייכות לאותו יו"ט לכל הפחות עם הבאר היטב, כל אותו הילכתא שבשו"ע מרישא עד גמירא (וללמוד לגירסא המסכת בש"ס השייך לאותו יו"ט עכ"פ גמ' עם פרש"י, והוא סגולה נפלאה לקיים מצות התלויות ברגל ושמחת הרגל בלי מכשול והרהור חטא ועון).

ופי' בזה מאחז"ל "אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה" פי' שאין המצוה נקראת מצוה כל כך (פי' שאין לה חשיבות כל כך) אא"כ גמר מקודם את הלכותיו, ובספרים פירשו מאחז"ל המתחיל במצוה אומרים לו גמור היינו קודם שיתחיל לקיים איזה מצוה (ובפרט מצוה זמניות) "אומרים לו גמור" פי' שילמוד ההלכות של אותו המצוה שזה יביא בקרבו התלהבות לקיים המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה.

מובא בספ"ק דלימוד הלכות פסח לקראת חג הפסח הוא סגולה שלא יכשל בחשש חמץ בפסח.

ואגב מטו משמיה דהרה"ק מהר"ש מבעלזא זצ"ל שמלימוד טור וב"י ובפרט מחלק אורח חיים שאב יראת שמים במדה גדושה. ואגב בס' שיח זקנים (א' ע' פ"ו) מביא מהרה"ק מבלאזוב ז"ל שבחור מנומם (אייד'ל בלע"ז) צריך ללמוד לפני חג מענינא דיומא, סוגיא דשופר של עולה לפני ראש השנה, סוגיא דכבתה לפני חנוכה וכו'.

לימוד הוראה. יש הרבה (המכנים עצמן לומדים) שמזלזלין במי שנשאו לבו ללמוד ולחזור על יו"ד חלק א' ולקבל "הוראה", או במי שמשקיע עצמו ללמוד ולחזור (ולבחון עצמו) הלכות שבת, והוא עון פלילי לרפות מי שנשאו לבו לעלות סולם העולה בית קל,

שזהו תכלית כל הלימוד כנ"ל (וכמובן שהמדובר במי שלומד בהבנה, לא כחותה על גבי גחלים וד"ל).

מובא משם הגר"י סלנטר זצ"ל שכל ת"ח צריך להכין עצמו להוראה שיהא ראוי להיות רב (אפילו אם לבסוף לא יבוא לידי כך), ובמכתב (מובא בס' קדוש ישראל ע' כ') דברט בימינו שהמורים מתמעטים ראוי לכל ירא ה' לחפש בכל עוז ללמוד להגיע למטרת הוראה, וזה שלימות כל איש השוקד על התורה, להכשיר עצמו להיות ראוי לפי ערכו להיות רב ומו"צ.

לימוד הוראה ממקורו בש"ס ופוסקים. אלא שיש לדעת דחשיבות לימוד שו"ע ובפרט לימוד ההוראה היינו כשלומדה ממקורן בש"ס וראשונים ואח"כ בטושו"ע ובפוסקים ואחרונים בעיון הדק היטב, לא שילמוד מתוך קיצורים, לא זאת שאין לזה חשיבות לימוד כל כך, עוד זאת דכבר כתבו האחרונים דהמורים מתוך הקיצורים הם מבלי עולם, ובס' מכתבי קודש (ח"ב מ' ט"ו) במכתב מהגה"ק רב"צ מבאבוב ז"ל מביא שהגה"ק בעל דברי חיים זצ"ל התרגז על אברך שבא לפניו ואמר לו שהוא רוצה ללמוד הוראה, וצעק עליו מה זה הוראה, הלומד גפ"ת ופוסקים זאת הוראה, וכ' שחרה לו שילמוד קיצורים כדי להיות מורה הוראה, אבל ללמוד ש"ס ופוסקים ולידע מקור כל דת ודין זה באמת תכלית הלימוד ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים עיי"ש [ומענין לענין עשו"ת בית רידב"ז בהקדמה שמלפנים הרבנים (במדינתו) בעיירות קטנות לא היו כולם לומדים ומופלגי תורה כל כך אך לעומת זה היו בקיאים בכל ארבעה חלקי השו"ע מתחלה ועד סוף, ולא היה נסמך להוראה עד שמצאוהו בקי בכל ד' חלקי השו"ע מתחלה ועד סוף (ועל פי רוב היה זוכה לרכוש הד' חלקי שו"ע כשהיה בן ל"ה - מ' שנים), משרת המגידות והדרוש לא היה שייך להרבנים כלל אלא מגידות בפני עצמו ורבנות בפני עצמו, שעל הרב היה מוטל לחזור תמיד הד'

חלקי שו"ע ולא לעסוק במגידות ודרוש, והמגידים היו מסבבים כל העולם (מעיר לעיר) וכו', ויש ללמוד הרבה מדבריו א' הידיעות שצריך להיות לכל מורה הוראה, ב' חובת החזרה המוטל על מורה הוראה במיוחד].

לימוד דיני ממונות. רבי ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות (שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין הנובע) מס' ברכות (דף סג:) וב"ב (דף קעה:), ובס' חסידים (סי' תתרי"א) דבעיר שיש מחלוקת בעניני משא ומתן צריכין לעסוק בסדר נזיקין, וע' מס' ברכות (דף כ.). בשני דרכי יהודה כולא תנוי בניזקין הוי וכו'.

למעלה הבאנו מס' אור ישראל (להגרי"ם ז"ל) שצריך להיות שגור בפי האיש כל ד' חלקי השו"ע גם לרבות חושן משפט ואבן העזר (לא כהטועין דזה שייך רק למורי הוראות), ומתאמרא משמיה שאמר דבאמת לימוד שו"ע יו"ד מסור בעיקר לרבנים (וזה לומדים אף בע"ב) אבל לימוד שו"ע חו"מ ח"ג נוגע בעיקר לכל בעל הבית (ששם מתבאר דיני גזל ואונאה וכו') וכמעט שאין עוסקין בזה, ודין גרמא שאין העולם נוהרין כל כך בדינים אלו, דהחוש מוכיח שהלכה שלומד על בוריו זה מביאו לידי יראה לדקדק בההלכה ההוא בכל פרטיה, משא"כ בענינים שלא למד ההלכות השייכים לו אינו יודע במה ואיך ליזהר [עוד ממו משמיה דהגר"י מסלאנט ז"ל שרוב עניני שו"ע אורח חיים ויו"ד הם רק מידי דרבנן (ובני"א עוסקים בה) משא"כ רוב הדינים שבשו"ע חושן משפט הם איסורי תורה או ספק איסור תורה (ורוב בני"א אין לומדים אותם)], ובס' ישמח ישראל (ר"פ משפטים) מביא מהרה"ק רר"מ מרימינוב זצ"ל שאמר שמיום שלמד המשנה (במס' ב"ק דף כ) שאדם מועד לעולם לא הזיק לשום אדם בעולם (ופי' בזה הישמח ישראל את הפסוק ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ותרגמו די תסדר קדמיהון שע"י שילמדו בקדושה וטהרה סדר נזיקין אז יהיה זה שמירה

עליונה להאדם שכל איבריו לא יוכלו להזיק ולעשות הפסד לחבירו) יעו"ב, ופשוט שבכלל זה לימוד השו"ע הלכות חו"מ.

[וכבר קיבץ הגה"ק בעל התניא זצ"ל בשו"ע הרב ח"ה דיני חו"מ המצויים ומזדמנים ביותר אצל כל יחיד, וראוי לכל אדם לחזור עליהם להיות בקי בהן].

בס' תפארת נפתלי (ע' פ') מביא משמיה דהגה"ק בעל דברי יחזקאל זצ"ל שאברך אחר התונתו צריך ללמוד שיעור קבוע בש"ך חושן משפט (ובס' תנא דבי אליהו), ומשמיה דהגה"ק מרן בעל דברי חיים זצ"ל שמעתי שציווה לאברכים ללמוד ס' קצות החושן (על שו"ע חו"מ).

*

לימוד הלכות פסוקות. בהקדמת בעל חיי אדם כ' דבימים אלו אותן הלומדים שאין בדעתן לבלות כל ימיהן בתורת ה' רק לצאת לפעלן להמציא טרף לבני ביתם הם צריכים ללמוד בעיקר פסקי הלכות (כעין ספר חיי אדם וחכמת אדם) כדי לידע כל דיני התורה הנוהג למעשה, לא לבלות ימיהן ללמוד השולחן ערוך ממקורן מש"ס וראשונים ופלפול האחרונים, כי לא ישאר לו מאומה מזה, שהפלפול ישכח מיד, והפסקי דינים לא אסף ולא ידע, [מלכר המשכילים שיש להם לב לדעת וזכרון טוב שאינו שוכח מהר הם באמת מחוייבים ללמוד כל הפסקי דיני השו"ע ממקור הש"ס וראשונים ואחרונים ולפלפל בהם].

וכבר הבאנו מס' חסידים (סי' תרמ"ח) שטוב יותר מלא כף נחת דהיינו פסקי הלכות למעשה, ממלוא חפנים עמל דהיינו ממה שיהא יודע להקשות ולתרוץ ולהפוך בש"ס, ועעו"ש (סי' תשמ"ד)

ע"פ במצוותיו חפץ מאוד וגו' כי אם בתורת ה' חפצו, דלימוד פסקי הלכות למעשה לקיום מצוות על זה נאמר "חפץ מאוד" ועל סתם לימוד "חפצו" סתמא.

הגה"צ מפאפא ז"ל (בפתיחה) עורך דמלבד שבחורי ישיבה יש להם לקבוע זמן לימוד הלכה בעיון צריכין ג"כ לקבוע זמן בכל יום ללמוד קיצורי הלכות כגון חיי"א או קיצור שו"ע או משנה ברורה כדי לידע איך להתנהג.

מיהו היוצא מדברינו למעלה שכל זמן שלא למד ההלכות ממקורן בש"ס ופוסקים אין לו לדמות מילתא למילתא ולפסוק הלכה למעשה, כאשר הבאנו מתשו' הרא"ש (כלל ל"א ס"ט) שהמורים מתוך הלכות פסוקות ואין בקיאין בגמ' לידע מהיכן יצאו הדברים טועין להתיר האסור ולאסור המותר, כי סבור שמבין אבל באמת אינו מבין, שאם אינו בקי בגמרא אינו מבין הדבר לאשורו ולאמיתו ויכשל בדין ובהוראה (וע' בהקדמת שו"ת מנח"י ח"ד).

* * *

אוצר החכמה
36395

שאר לימודים. סך הכל מכל הג"ל כדי להיות תלמיד חכם צריך להתמיד בכל לימודים הג"ל ובדרך הלימוד הג"ל, ובמשך הזמן כשיהיה לו הרבה ידיעות התורה יהיה לו הצלחה מרובה ויראה ברכה בלימודיו, ואמרתי להעתיק שני מאמרים מגאוני ישראל איך קבעו להם שיעורים שונים כדי להרחיב ידיעותיהם בכל מכמני התורה.

כ' הגר"ש אייגר ז"ל במכתבו לבנו (נדפס בס' חוט המשולש) שילמוד שיעורין לקנות ידיעות "בכל עניינים".

מובא שהגה"ק בעל דברי שלום (מסטרפאקוב) זצ"ל היה לו שיעור קבוע בכל יום ללמוד בד' חלקי השו"ע, שני מסכתות, ושני משניות, ספרי פלפול וספרי שו"ת, ובספרי אחרונים בהפתחי תשובה (על שו"ע יו"ד אה"ע וח"מ), שערי תשובה (עשו"ע או"ח), דרכי תשובה (עשו"ע יו"ד ח"א וח"ב), מנחת שבת (על הל' שבת), ערוך השולחן (על ד' חלקי השו"ע), מעדני שמואל (על הל' פסח), חכמת אדם (עניני יו"ד), חיי"א (עניני או"ח), קיצור שו"ע (פסקי הלכות מד' חלקי השו"ע).

בקובץ זרע יעקב (סקווער, גליון ח' עמוד כ"א) מביא סדר לימוד ליום שסידר לעצמו הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל (בעל שו"ת מהר"י שטייף): ללמוד בכל יום עמוד א' חומש, חצי עמוד נביאים, חצי עמוד כתובים (על הסדר) וכו', עמוד א' משניות, חצי עמוד משניות בעל פה וכו', עמוד א' גמ' עם פירוש הרא"ש והרמב"ם ההלכות שעל אותו העמוד (וההגהות שבסוף המס') וכו', חצי עמוד רמב"ם (על הסדר, עם הרב המגיד וכסף משנה), חצי עמוד שו"ע עם באה"ט, חצי עמוד ירושלמי, חצי עמוד ילקוט שמעוני, חצי עמוד מדרש רבה, חצי עמוד מדרש תנחומא, עמוד א' זוה"ק, חצי עמוד תיקונים, חצי עמוד עץ חיים, חצי עמוד משנת חמים, חצי עמוד פתחי שערים, מצוה א' מס' החינוך (ולעייין בס' מנחת חינוך ושאר מפרשים), וספר מצוות ה' (על התרי"ג מצוות) וס' סמ"ג וסמ"ק וס' יראים, וספרי שאלות ותשובות, וס' שדי חמד, וספרי מוסר.

ולתשלום הענין ראוי להביא סדר הלימוד הכתוב בס' מגיד דבריו ליעקב (בהוספות אג' קפ"ז) למרן הקדוש ר' ר' בער זצ"ל וזל"ק בבוקר קודם התפלה ילמוד רק נגלה ודוקא הלכה, אחר התפלה בתפילין דר"ת ילמוד מדי יום ביומו את החק לישראל, ואח"כ

(לפנה"צ) ילמוד טור עם בית יוסף דייקא (כי מטהר ומזכך את הנשמה מאוד, וכך קיבלתי ממורי הקדוש הבעל שם טוב נבג"מ), בצהריים ילמוד רמב"ם גמרא בעיון עם תוספות ואלפסי ורא"ש, ובערב אחר מעריב ילמוד רמב"ם הקדוש (שהוא סגולה ליראת שמים ולבער החיצונים) עכ"ל (מובא בס' מפנינים מכרה).

* * *

שיהיה לו זמן מיוחד לכל שיעור. כ' בס' הכנה דרבה (אות ו') שהיות שצריך לשום אל לבו לקיים מצות תלמוד תורה בכל הפרטים והענפים (ללמוד מקרא, משנה, גמרא, הלכה, פלפול, לחדש חידו"ת וכו') צריך לחלק עתותיו לקבוע זמן מיוחד לכל פרט וענף בפני עצמו, כי אם לא יעשה כן אפשר שימשך בענין אחד זמן ארוך כל כך עד שלא יהיה לו פנאי לעסוק בפרטים וענפים אחרים של מצוה זו.

* * *

ובגמר שלשת פרקים הראשונים הנני לכתוב בתועלת היוצא להמחדש חידושי תורה, ובכתיבת חידו"ת (בין בלימוד הש"ס, וכל שכן בלימוד הלכה).

*

מעלת לחדש חידושי תורה, ובכתיבתה

ידוע ומפורסם גודל שבח ומעלת המחדש חידושי תורה ובירורי הלכות, וזיל קרי בי רב הוא שכל הספרים מלאים מזה (ובמק"א כתבתי מזה), רק אביא מחז"ל דאיתא בזוה"ק (עה"פ כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה) דהקב"ה בורא תמיד רקיעין מן חידושי תורה שבנ"י מחדשין, ובתנודב"א (פ"י,

עה"פ יבחר לו אלקים חדשים. שופטים ה') איתא שהשית"ב בחר לו מכל עולמו רק חידושי תורה (שהוא חביב על הקב"ה) [וע' בס' שמע ישראל (ח"ג מאמר דרך החיים) ובס' שערי אברהם (ליפשיץ, בקו' פתח אלי' שברה"ס) שקיבצו מהרבה מקומות במעלת המחדש חידו"ת, ומה שליקט בזה בקובץ עלי תמרים (ד-ז)].

דבר חידוש איתא בטו"ז (סי' תקמ"ה סקי"ג) שהוא חיוב על האדם לחדש חידושי תורה [עיי"ש שמתיר לכתוב חידושי תורה בחול המועד דבכל עת ורגע מוטל על האדם לחדש בתורה כפי יכלתו, ואינו יכול לומר שיחדש ויכתבנו אחר החג דבאותו זמן יש עליו חיוב אחר לחדש אז חידושים אחרים] הובא ג"כ להלכה במ"ב שם (סקמ"ז).

בס' הפלאה (עמ"ס כתובות בפתיחה אות כ"א) האריך בחיוב המוטל על כל אדם לחדש את חלקו בתורה, ולהוציאה מכח אל הפועל מהנשרש בנשמתו, שבשביל זה בא לעולם, אלא שאמרו ליגמור אינש והדר ליסבור שבתחלה צריך האדם לגמור ולסדר משנתו משנת חכמים קדמונינו, ואח"כ יתבונן.. להמציא את חלקו אשר חננו ה'... [עוד שם שלא יאמר שאם יקבע עת לעיין ימעט בחזרה והלא צריך לחזור תמיד על גירסתו (שהשכחה מצויה), דע"ז אמרו לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא שהשית"ב מסייע להמייגעים עצמם בעיון ההלכה שאי"צ כל כך לחזור על גרסתו ומצליח בלימודו ולא יפסיד גירסתו, ועיי"ש באות כ"ב דמ"מ רוב היום צריך לקבוע על לימוד החזרה ומיעוט על עיון וליבון הילכתא].

בח"ס (עה"ת פ' בחקותי, שטערן) שע"י יגיעה ופלפול להקשות ולתרגן ולעיין יביאנו לזכות לחדש חידו"ת, וזה שאחז"ל יגעתי ומצאתי תאמין וכו'.

בס' זכור לאברהם (ערך גירסא) מביא מס' עץ החיים שת"ח שהיה יכול לעסוק בעיון ולחדש מה שקיבל בסיני ומניח העיון ועוסק בגירסא אין לך ביטול תורה גדול מזה.

אלא שכתב בשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' מ"ז) שבמדינות פולין אין המנהג לפלפל ולחדש חידושים זולת גדול הדור (או הראוי להיות גדול הדור), אבל יתר הלומדים עוסקים בש"ס ופוסקים להבין היטב ומייגעים על חי' מהרש"א או מגן אברהם להבין כראוי, ולא עלתה על לבם לחדש כי יודעים ומכירים ערך עצמם שאין בכוחם לחדש דבר אמת ונכון וכו' עכ"ל, אמנם לעומת זה ע' בס' פי צדיק (ע' ס') שמביא משמו זצ"ל ששיבח מאוד ותבע מת"ח לחדש חידו"ת (וכן הביאו בשמו בהסכמת הגר"נ ג"ב ז"ל לס' בית לוי עמ"ס גיטין, ובהקדמה לשו"ת ברכת יעקב, ובמעין החיים).

בשו"ת ח"ס (בהקדמה לחיו"ד) כ' שדורות הראשונים (הטובים מאלו) הי' תפארתם ותהילתם אם זכו לקבל דבר הלכה מפי רבותם (כמו שהתפאר התנא רבי אליעזר שמעולם לא אמר דבר שלא שמע מרבו), ולא הוציאו הישן מפני החדש שחידשו מליבם ומדעתם, כמו שעושים האחרונים הנשענים על בינתם שכל הרוצה נוטל את השם ומגיד חדשות מסברא דנפשי' ואומר מקום הניחו לי להתגדר וכו'.

ובעת יצא לאור מחדש ס' ישמח משה עה"ת וגדפס שם בראש הספר מכתב כת"י מהגה"ק בעל ישמח משה זצ"ל שעשה השתדלות שיוכל לחבר הרבה ספרים הן בהלכות והן באגדות הן בחי' מקראות על כל תנ"ך, וחי' הלכות על כל הש"ס משנה גמ' בבלי וירושלמי, גם חי' אגדות על כל זה, גם ספר הדרושים ותשובות, גם על כל חלקי רמב"ם, על כל ארבע חלקי שו"ע.. גם פי' אמת על כל ספר זוהר הרקיע גם על תיקונים וזוהר חי,

גם על עץ חיים ופרי עץ חיים וספרא דצניעותא, גם על ספר יצירה ספר מעשה בראשית ספר מעשה מרכבה שיעור קומה....

אופן חידו"ת. הגה"ק מקאמארנא זצ"ל כ' (בהקדמת ספרו על משניות) לחדש חידו"ת לאחר שהוא כבר בקי בכל הש"ס ופוסקים (רא"ש ור"ן וב"י ופוסקים) ממש כמונח בקופסא (ואינו לומד אותם להתגאות בהריפות ופלפול של הבל).

יוצא מרש"י (סוכה דף מו: ד"ה ד"א וד"ה תשמע) שהחזור על לימודיו זוכה מן השמים להתחכם להבין דברים חדשים מתוך דברים הישנים שלמד.

כתיבת חידו"ת. כבר הבאנו למעלה מהטו"ז (סי' תקמ"ה סקי"ג) שמתר לכתוב חידושי תורה בחול המועד דבכל עת ורגע מוטל על האדם לחדש בתורה כפי יכולתו, ואינו יכול לומר שיחדש ויכתבו אחר החג דבאותו זמן יש עליו חיוב אחר לחדש או חידושים אחרים, הובא ג"כ להלכה במ"ב שם (סקמ"ז), יוצא מזה דלא סגי שיחדש חידו"ת אלא בעינן שיכתבנו, עוד הבאנו מס' יסוד ושורש העבודה (שער ו' פ"ו) דכתיבת חידו"ת מועיל לשכחה (והוא תיקון גדול בעולמות העליונים), וכבר הארכנו במעלת וחשיבות כתיבת חידו"ת בהקדמה לשו"ת ויברך דוד חלק א' ראה עליו.

בשו"ת חו"י (סי' קצ"ד) מביא מגורי האריז"ל דבכתיבת ד"ת מתקן עולם העשייה, וכ' שעל פי סוד גדלה מעלת תורה שבכתב מתורה שבעל פה.

בספ"ק מזהירים שמי שנתחדש לו איזה חידוש (אפילו חידוש קטן) חיובא רמיא עליו לכתבם בספר למען לא ישכח ממנו ויעמדו ימים רבים, ובמק"א הארכנו מזה, ועוד שהמציאות מורה

שמחירוש קטן נבנה במשך הזמן חידושים גדולים ודי לחכימא ברמיזא.

בתשובה כתבנו דאף למ"ד דאין מקיימין מצות ת"ת בהרהור הלב
מ"מ בכתיבה מקיימין מצות ת"ת, ובפרט למ"ד דכתיבה
כדיבור [והיינו דקיי"ל דהכותב ד"ת חייב לברך עלה ברכה"ת, אף
שעל הרהור אינו מברך].

עוד זאת דכתיבת חידו"ת בקביעות לידי התמדה ובס' משנת חכמים
כ' לפרש הפסוק ובתורתו יהגה יומם ולילה דאם הוא בבחינת "תורתו"
שמעלה על הכתב חידושי תורה שלו זה מביאו שיתגה בו יומם ולילה.

[ואגב מובא במנהגי ח"ס (ב-טו) שהח"ס ז"ל כתב כל חידושי
ביום ד' בשבוע (שלא היה אומר בו שיעור) ולא יצא דבר
מפיו שלא כתב על הספר].

והנאון בעל כפי אהרן ז"ל כותב (לבנו) שלעולם לא ישיג לברר
דין בירור גמור אלא עד שידע לכתוב חידושים מדעתו,
ושזה יגיעהו מיום אל יום ממדריגה למדריגה, וזכר לדבר "וקנה" לך
חבר, וכל החכמים שאתה רואה בעיניך שחברו חיבורים גדולים
שנתמלאו מהם כותלי בית המדרש לא הגיעו למעלה זאת אלא על
ידי הלימוד עם הכתיבה (פי' שהיו רגילים לכתוב בשעת לימודם).

ויש להתרגל בימי נעוריו לכתוב (אפילו דברים פשוטים) שזה מרגיל
את האדם לאמן ידו בכתיבה (ולכתוב בכתב נאה ויאה) [ומטו
בפי מרן מסאטמאר זי"ע שהוא מצטער על שלא היה כותב בימי
נעוריו, שבגלל כן לעת זקנותו עלה לו בקושי גדול להתרכז בכתיבה
ולהעלות על הכתב הרבה בידורים שהיה ברצונו לברר לתועלת
הדור].

[ואגב בהקדמה לס' פני יהושע כותב שבהיותו בצרה (עי"ש) קיבל על עצמו שעיעקר לימודו יהיה הדבר הלכה בסוגיית הש"ס והפוסקים, ושלא להעלות על הכתב שום דבר בעניני הדרוש.. כי שאר לימודים הם רחוקים ממרכז לימוד האמת.. רק חידוש שהוא על צד לימוד באמיתית לפי דרך קדמונינו ורבותינו אותו אבחר ואקרב לכתוב בספר.

כתיבת חידו"ת כשגורם ביטול הזמן. בס' ליקוטי עצות המשולש משם מוהר"ן מברסלב זצ"ל (ת"ת אות ל"ג) דהכותב דברי תורה אע"פ שהכתיבה מכלה זמן הרבה, ובזה הזמן שכותב היה יכול ללמוד הרבה יותר, אעפ"כ מאחר שמוכרח לכתוב נחשב באילו למד ממש כל אותו הזמן יעו"ב, (ועוד שהכתיבה הוא תועלת גדול להלומד שע"כ מבין טוב ביותר, ועי"כ זוכר טוב יותר וכו').

כ' בשו"ת דעת כהן (להגר"נ כהנא ז"ל, סי' מ"ד) דלכתוב חידושי תורה הוא קודם במעלה מללמוד לעצמו, אף שכשלומד לעצמו יכול ללמוד יותר ולפעול יותר (ממה שמבלה זמן מרובה על הכתיבה), דללמד לאחרים עדיף (הגה. וע' להלן סי' ה' שכתבנו מזה דלכו"ע ללמד לאחרים עדיף ממעשה המצוות), ומקיים בזה מצוה ללמוד עם תלמידים, גם מקיים מצוה לאחר מותו (והארכנו בזה בהקדמה לשו"ת ויברך דוד מפי ספרים וסופרים).

לא להתאמץ לחדש חידושים. בקונטרס עין חיים להמהרש"ב זצ"ל (אות כ"ז וכ"ט) שלימוד הנרצה הוא אשר תכלית לימודו יהיה לידע את הדבר שלומד ידיעה טובה ומאושרה על מקומה, ולא להשתדל לחדש חידושים ולבנות בנינים וכו' וגוף

ההלכה אינם יודעים כלל, כי אין לכם ודעתם כלל על זה, וגם שהחשק לחדש אינו מניחם לעיין בגוף הדבר ומחפשים רק חידוש וכו' רק ילמוד בעיון הדק היטב, ולבסוף אחר שידע ההלכה לאמיתתה יבוא שיחדש בה חידושים אמיתיים יעו"ש שהאריך בגנות הלומדים לחדש חידושים או פלפולים של שקר.

בם' מדרש חכמים מביא משם הגר"א שכל שאפשר לפרש שיהיה הדבר קרוב לפשוטו הוא הדבר היותר אמיתי, ובעין זה כ' החזו"א (יו"ד סי' ר"ג) דהפשטות היא תמיד האמת, [וכ' שהוא נרתע מדבר של חידוש, שמאחר שסתמו חז"ל סתמא כפירושו שהדבר כפשוטו (וזה ההכרעה היתירה מכל הראיות), ובמק"א כ' החזו"א שאין ראוי לחדש מה שלא נזכר בגמ' שחז"ל (מעתיקי התורה) התאימו בעומק לשונם וחכמת סגנונם להעמיד את הדורות הבאים על כוונתם, והעיקר כאשר נראה פשטות רהיטת לשונם (יסודות נאמנים ע' נ"ג).

מטו' משמי' דהגר"ח מבריסק ז"ל שרק הראשונים הי' בכחם לחדש חידושים, אבל אנו כל לימודינו ועמלינו רק להבין מה שחידשו הקדמונים.

ראיתי במכתב מא' מגדולי הראשי ישיבות שאין הדרך כלל לעמוד על חידושים, דחידושים צריך להיות ממילא, וכל זמן שאין ידיעות בכל הש"ס לא נהיה חידושים וכו' (קו' עול תורה).

למעלה הבאנו מס' ארחות רבנו (ע' ק"צ) שלא יעסוק בחידושים (רק להרבות בלימוד הבקיאות), ובס' שלום ירושלים (ע' מ"ו) מביא מס' מאמרים ומכתבים לבעל אבי עזרי שלא יתאמץ לחדש חידושים (שע"י ידיעה בכמה מסכתות ממילא יבא גם כמה חידושים).

בס' אמרי שלמה (להגרנ"י מיוזעלם שליט"א בהקדמה) ובס' תפארת יואל (ח"ב ע' י"ח) שמרן מסאטמאר זי"ע התנגד שבחורים יוציאו לאור קונטרס שבחורים ידפיסו שם את חידו"ת שלהם, שזה יגרום שהבחורים יניחו את העיקר, שהוא להתעמק ולחזור בגמ' תוס' ושו"ע ונו"כ, ובמקומו ישימו כל מגמתם רק בחידושים, ונמצא שמניחים את העיקר ועוסקים בהטפל.

*

המחדש או המפלפל כדי לכוון להאמת, ולבסוף לא כיוון להאמת. אף שכתבנו במעלת המפלפל או המחדש חידושי תורה "לאמיתה של תורה", מיהו מי שכוונתו בפלפולו או בחידושיו להגיע אל האמת אף שלא עלתה בידו לכוון להאמת מ"מ על שכרו יבוא משלם, וזה נמי כוונת השו"ע (יו"ד סי' רמ"ו סי"ב) שמותר להרב להטעות להתלמידים בשאלותיו כדי לחדדם וכו', וע' בפני יהושע (בהקדמתו למס' כתובות) דמד"א במס' שבת (דף פז) דרבה מקמיה דפתח ללמוד לתלמידיו אמר מילתא דבדיחותא היינו שאמר דבר לחדד התלמידים אף שהוא שלא אליבא דהילכתא (ואח"כ פתח באימתא וכו' היינו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא) והסכים לפי זה בשו"ת שיח יצחק (ווייס, סי' תל"ז), שו"מ כעין זה בהגהות בעל בני יששכר על ס' סור מרע על מה שכ' שם בסור מרע דהא דהקב"ה חדי בפלפולי אורייתא היינו דוקא בפלפול של אמת (ושיש להתרחק מפלפול שאינו של אמת) עכ"ד, כ' ע"ז בעל בני דכוונתו לשלול כשיוודע מתחלה שאינו של אמת, אבל המכוון לאמיתה של תורה אף שבאמת לא הי' לאמיתת ההלכה אעפ"כ מקבל שכר עליה והקב"ה חדי בה, ונסתייע מד' ס' מגיד מישרים (המובאים בדברינו להלן) עיי"ש, ובדרך זה ראיתי לפרש

מאמר הגמ' (ברכות כח:) אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, דהכוונה שאם עמל בתורה ולא כיוון להאמת אעפ"כ אני מקבל שכר על זה (על העמל שעמל כיוון שכוונתו רצויה לכוון להאמת), אבל הם אם עמלים במלאכתם ולבסוף לא עלתה בידם לגמור מלאכתם על מתכונתם הם אינן מקבלים שכרם ומשכורתם עליה, וע' היטב בשו"ת יוסף אומץ (סי' ג"א), וע' גמי בס' צדקות הצדיק (אות קט"ו) שאפילו אם טעה נקרא דברי תורה ודברי אלקים חיים, שגם מושכל הראשון הוא מהש"י ודא"ת, שכך יסד הקב"ה מושכל ראשון ואח"כ ע"י הגעה (יגיע) אל האמת].

ובחי' ח"ס (למס' שבת דף ק"מ) כ' שמה שנהוג שכל אחד מחדש חידושי תורה וכל אחד בונה במה לעצמו, וכמה פעמים החידוש אינו נכון, יש ללמוד על זה זכות דמ"מ מועיל לזכרון דמילתא דתמוה מידבר דכיר עיי"ש, הובא גמי בארוכה בשו"ת משפטיך ליעקב (סי' ס"ד אות ב'), וכ"כ בס' יסוד ושורש העבודה (שער ו' פ"ו) דכתיבת חידו"ת מועיל לשכחה (והוא תיקון גדול בעולמות העליונים), וז"ל ס' נועם מגדים (פ' בא ד"ה ועפ"ד) דרכי הדרוש והפלפול לא זהו דרך ישכון אור, ורוצה אני בקב האמת מתשעה קבין ופרישות מדרכי האמת לדרכי הפלפול ודרוש הרחוק מהאמת, והדרך הקרוב לאמת ואשר ממנו נקח לעבוד את ה' הוא הראוי להכתב בספר לזכרון, ולא זולת עכ"ל.

ב' בהקדמת ס' קצות החושן דהקב"ה נתן לנו התורה להכריע בה כהכרעת שכל האנושי אע"פ שאינו אמת, וא"כ המחדשו הוא חידוש גמור רק שיהי' אמת בהכרעת שכל אנושי עיי"ש.

ומן הראוי לעורר על מה שנמצא בחורי חמד שמבליים זמנם היקר לערוך שאלות לגדולי הרבנים המשיבים, ומבקשים מינייהו מענה (וכונתם

רצויה כדי שיזכרו שמם לטובה בספרי הפוסקים המשיבים היוצאים לאור) והנני להעתיק מה שכתב על כיוצא בזה בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סוס"י ק"ז) "אל ימלא לבו לשאול שאלות כאלו אשר אינם שייכים לו, וידעתי שעוד לא מילא כריסו בש"ס ופוסקים, וישנם הלכות רבות שאין לו ידיעה בהם, ואיך מלאו לכתוב ולברר שאלות כאילו שצריך הכותב להיות בקי בש"ס ופוסקים" וכו' ודי בזה לע"ע.

אוצר החכמה
36395

* * *

סימן ד'

התמדה "יסוד ההצלחה" בלימוד

התמדה, ומיעוט שיחה. סוד הצלחת הלימוד תלוי בהתמדה הלומד, ובכלל זה מיעוט שיחה (שהוא א' מן מ"ח דברים שהתורה נקנית בהן).

אוצר החכמה
36395

במס' עירובין (דף כא:): במי אתה מוצאן במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש, רבה אומר במי שמשחור פניו עליהן כעורב [רבה אמר במי שמשכים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב (פי' שאינו דואג על פרנסתם, ובוטח שהקב"ה יפרנסם) כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי דידך מה אעביד להו, אמר לה מי שלימו קורמי באגמא (פי' שיאכלו מן הירקות שבשדות)].

ב' בס' מטה משה (עמוד א' שע"ב) שברית כרותה שהמתמיד בלימודו יום ולילה שיצליח בלימודו, ומן השמים מסייעין אותו שיזכור ולא ישכח.

במשנה (פ"ג דמס' אבות מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ פי' הרמב"ם "עול תורה - התמדת הקריאה".